

بررسی حقوقی طرح صنعتی قابل حمایت (مطالعه تطبیقی پیشینه و مفهوم)

سیدمحمد مهدی قبولی درافشان*

استادیار گروه حقوق دانشگاه فردوسی مشهد

سعید محسنی

استادیار گروه حقوق دانشگاه فردوسی مشهد

چکیده

طرح صنعتی، آفرینشی زیباشناختی به صورت دوبعدی یا سه بعدی و مربوط به ظاهر محصولات صنعتی است. با توجه به تعریف قانون ایران، برای تحقق طرح صنعتی قابل حمایت، وجود سه مؤلفه لازم است: ترکیب خطوط یا رنگها، اجرا بر روی محصول صنعتی و تغییر ظاهری محصول. در حقوق ایران فقط از طرح ثبت شده، حمایت می شود. در حالی که به موجب مقررات اتحادیه اروپا، از طرح های ثبت نشده نیز (البته با مدت کمتر) حمایت می شود. طرح صنعتی با توجه به ویژگی هنری و اهداف صنعتی آن، مرز میان مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی به شمار می آید. به همین جهت، با توجه به نظریه وحدت هنر، موضوع واحد، می تواند مشمول هر یک از دو نظام حمایتی حقوق ادبی و هنری و نظام ویژه طرح های صنعتی قرار گیرد. البته وحدت مزبور کامل نبوده، مواردی صرفاً از راه حقوق ادبی و هنری قابل حمایت دانسته شده اند. اجتماع طرح صنعتی و اختراع در شیء واحد نیز قابل تصور است. اگر طرح صنعتی لازمه عملکرد فنی باشد، تحت عنوان «طرح صنعتی قابل حمایت» نخواهد بود. تفاوت طرح صنعتی با علامت تجاری، نیز در این است که علامت تجاری درصدد شناساندن و تمایز کالاها یا خدمات اشخاص است. در حالی که هدف طرح صنعتی، زیبایی بخشیدن به محصولات، به منظور ترغیب بیشتر و جذب مشتریان است؛ در عین حال ممکن است شکل واحد، مشمول هردو مفهوم، قرار گیرد.

smmghabooli@yahoo.com

* (نویسنده مسئول):

تاریخ پذیرش: ۱۳۸۹/۹/۶

تاریخ دریافت: ۱۳۸۹/۴/۶

واژه‌های کلیدی: طرح صنعتی، مالکیت صنعتی، مالکیت فکری، حقوق ادبی و هنری، اختراع، علامت تجاری

طبقه‌بندی JEL: Z11, K11

Legal Study on the Legal Protection of the Industrial Design (The Comparative Study of the Background and Concept)

Mohammad Mahdi Ghabooli Dorafshan

Assistant Professor, Department of Law, Ferdowsi University of Mashhad

Saeed Mohseni

Assistant Professor, Department of Law, Ferdowsi University of Mashhad

Abstract:

The industrial design is a two or three-dimensional aesthetic creation related to industrial products. According to the definition of the Iranian law, for the realization of the legal protection of industrial designs there are three necessary components: combine lines or colors, runs on industrial products and change product appearance. In Iran, only the registered designs are supported. While under EU regulations, the unregistered designs are also supported (off course for a shorter time). Due to its artistic privilege and industrial goals, the industrial design is considered as the boundary between literary and artistic property and industrial property. Therefore, according to the theory of the unity of art, same thing could apply for each of the two literary and artistic rights protection system and the especial system of industrial designs. Off course, the mentioned unity is not complete enough and some cases can be merely protected through artistic and literary rights. Thinking on the design and invention of an object is also conceivable, but if the industrial design is required technical performance, it cannot be supported as an industrial design anymore. The difference between the industrial design and brand is that the brand seeks to introduce the distinctions of goods or the services being offered by persons, while the goal of the industrial design is prettifying the products in order to persuade and attract more customers. However, both concepts may be considered in a single form.

Keywords: Industrial design, Industrial property, Intellectual property, Artistic and literary rights, Invention, Brand

JEL: Z11, K11

۱- مقدمه

حقوق مالکیت‌های فکری یا معنوی، که امروزه از مهم‌ترین انواع حقوق به‌شمار می‌آیند، به دو دسته اصلی مالکیت‌های ادبی و هنری و مالکیت‌های صنعتی، تقسیم می‌شوند، که هر یک از این دو دسته نیز دارای اقسامی است. از این میان، حق مالکیت طرح صنعتی یکی از انواع مهم مالکیت‌های صنعتی است. طرح صنعتی، که به ابعاد زیباشناختی محصولات نیز مربوط می‌شود، گستره بسیار وسیعی را به خود اختصاص داده و در صنایع گوناگون مورد نیاز جامعه، از قبیل صنعت اتومبیل، پوشاک، اسباب‌بازی، وسایل آرایشی و بهداشتی، لوازم صوتی و تصویری، لوازم ورزشی، صنعت بسته‌بندی و... مورد استفاده قرار می‌گیرد. طبیعی است با توجه به این گستره وسیع، نقش این نوع مالکیت در عرصه اقتصاد و تجارت، اهمیت دو چندان یافته و روزبه‌روز در پی پیشرفت‌های علمی و صنعتی، بر اهمیت آن افزوده می‌شود. بدیهی است جامعه عمل پوشاندن به رشد بایسته و شایسته اقتصادی و ایجاد فضای سالم رقابت و فراهم ساختن زمینه خلاقیت و ابتکار، مستلزم دخالت حقوق به‌منظور حمایت از این نوع مالکیت، به‌عنوان یکی از با ارزش‌ترین و مهم‌ترین انواع مالکیت در قرن بیست و یکم است.

توسعه تجارت جهانی، به‌ویژه با تأسیس سازمان جهانی تجارت و نقش محوری آن در عرصه تجارت جهانی، بر ضرورت حمایت از طرح‌های صنعتی افزوده است، به‌نحوی که حمایت از طرح‌های صنعتی محدود به قلمرو ملی نبوده، شرط لازم برای توفیق در مراودات تجاری بین‌المللی محسوب می‌شود. چرا که یکی از شرایط ضروری پیوستن به سازمان مزبور، ایجاد حمایت‌های لازم در قالب پیوستن به برخی مقررات بین‌المللی و تدوین قوانین ملی متناسب است. با توجه به واقعیت مزبور و تازگی این مباحث در حقوق ایران، ضمن بررسی پیشنهاد تقنینی موضوع، برای پاسخ به این که مفهوم طرح صنعتی قابل حمایت چیست و انواع آن کدام است و تفاوت آن با سایر مالکیت‌های فکری چه می‌باشد، به مطالعه تطبیقی مفهوم طرح صنعتی و انواع آن، خواهیم پرداخت و با دستمایه حاصل از آن، به مقایسه طرح صنعتی با سایر انواع مالکیت‌های فکری می‌پردازیم. امید است زمینه تحقیقات بیشتر فراهم گشته، غنای دگرین حقوقی ایران را در پی داشته‌باشد.

۲- مبحث نخست: سوابق تقنینی

قبل از تبیین طرح صنعتی قابل حمایت، در ابتدا سوابق تقنینی موضوع را به‌اختصار مورد بررسی

قرار می‌دهیم. در این ارتباط، سابقه موضوع را در مقررات بین‌المللی، جامعه اروپا، فرانسه و ایران بیان خواهیم کرد.

الف- مقررات بین‌المللی

لازمه رونق و توسعه تجارت جهانی، داشتن مقررات متحدالشکل در عرصه‌های مختلف، از جمله قواعد مربوط به طرح‌های صنعتی در سطح بین‌المللی است. لیکن رسیدن به این مهم، با مشکلاتی مواجه می‌باشد؛ چراکه نظام‌های حمایتی در کشورهای مختلف، دارای تفاوت‌های فراوان بوده، که به‌ویژه ریشه در تفاوت‌های مبنایی و نظام‌های فلسفی حاکم بر کشورها دارد. با این وجود، ضرورت حمایت بین‌المللی به لحاظ گسترش تجارت جهانی انکارناپذیر است. به همین جهت تلاش‌های زیادی در زمینه دستیابی به قواعد ماهوی یکسان و اعمال حمایت بین‌المللی صورت پذیرفته است.

طرح‌های صنعتی علاوه بر بعد صنعتی از بعد هنری نیز برخوردارند و از این جهت در مورد آن، تعبیر "هنر اجراشده"^۱ نیز به کار رفته است. با توجه به ویژگی دوگانه مزبور، حمایت از طرح‌های صنعتی در قلمرو مقررات بین‌المللی نه تنها تحت پوشش مقررات مربوط به مالکیت‌های صنعتی قرار دارد، بلکه از راه مقررات مربوط به مالکیت ادبی و هنری و تحت شرایط ویژه آن نیز قابل حمایت است.

با این توصیف، نظام بین‌المللی، از سویی مبتنی بر کنوانسیون پاریس، کنوانسیون لاهه، ضمیمه تریپس و مقررات لوکارنو در مورد مالکیت‌های صنعتی و از سوی دیگر مبتنی بر کنوانسیون‌های برن و ژنو در مورد مالکیت‌های ادبی و هنری است. به همین منظور، جایگاه طرح صنعتی را در هر یک مقررات مزبور، به اختصار بررسی می‌نماییم.

کنوانسیون پاریس

حمایت از طرح صنعتی در سطح بین‌المللی، ابتدا به موجب کنوانسیون پاریس، مصوب ۲۰

1- Art appliqué.

مارس ۱۸۸۳ به منصفه ظهور رسید. البته این کنوانسیون چندین نوبت به ترتیب، در سال ۱۹۰۰ در بروکسل و سال ۱۹۱۱ در واشنگتن و سال ۱۹۲۵ در لاهه و سال ۱۹۳۴ در لندن و سال ۱۹۵۴ در لیسبون و سال ۱۹۶۷ در استکهلم مورد تجدیدنظر قرار گرفته و در سال ۱۹۷۹ اصلاح شده است.

به موجب بند ۲ ماده ۱ کنوانسیون، از طرح‌های صنعتی به‌عنوان یکی از موضوعات مورد حمایت در عرصه مالکیت صنعتی، نام برده شده است. در ماده ۵ خامس نیز کشورهای عضو، صریحاً مکلف به حمایت از طرح‌های صنعتی گردیده‌اند. در واقع این کنوانسیون با ملّی‌سازی حمایت از حقوق مالکیت‌های صنعتی، کلیه کشورهای عضو را مکلف می‌سازد ضمن رعایت حقوق ویژه پیش‌بینی شده در کنوانسیون، امتیازاتی را که قوانین ملّی کشورهای عضو، برای اتباع خود مقرر می‌دارند یا خواهند داشت، به همان ترتیب، به اتباع سایر کشورهای عضو اتحادیه نیز اعطا نمایند. (بند ۱، ماده ۲).

البته کنوانسیون به نظام خاصی برای حمایت تصریح نکرده (Pollaud-Dulian, 1999, p. 374 et 375)، بلکه آنچه از نظر کنوانسیون اهمیت دارد، اصل حمایت و یکسان بودن آن برای اتباع داخلی و اتباع سایر کشورهای عضو اتحادیه است. بنابراین کشورهای عضو می‌توانند این حمایت را در قالب قوانین ویژه مربوط به طرح‌های صنعتی و یا حتی در قالب مقررات مربوط به مالکیت‌های ادبی و هنری اعمال نمایند.

تقدیم اظهارنامه مربوط به ثبت طرح‌ها در یکی از کشورهای عضو اتحادیه، حق تقدم شش ماهه در سایر کشورهای عضو برای تقدیم‌کننده اظهارنامه، ایجاد می‌کند (ماده ۴ کنوانسیون). همچنین کنوانسیون، کشورهای عضو اتحادیه را موظف به حمایت موقت از طرح‌هایی می‌نماید که در یکی از نمایشگاه‌های رسمی بین‌المللی و یا در نمایشگاه‌هایی که رسمیت آن در یکی از کشورهای عضو اتحادیه مورد پذیرش است، به معرض نمایش گذارده می‌شود. حمایت مزبور متجاوز از ۶ ماه نخواهد بود (ماده ۱۱ کنوانسیون).

ایران در اسفند ماه سال ۱۳۳۷ به کنوانسیون پاریس و اصلاحات مربوطه تا آن تاریخ ملحق شد.^۱

۱- قانون اجازه الحاق دولت ایران به اتحادیه عمومی بین‌المللی معروف به پاریس برای حمایت مالکیت صنعتی و تجاری و کشاورزی.

سپس در سال ۱۳۷۷ نیز اصلاحات ۱۹۶۷ و ۱۹۷۹ استکهلم را مورد پذیرش قرار داد.^۱

موافقتنامه لاهه

این موافقتنامه در تاریخ ۶ نوامبر ۱۹۲۵ به امضاء رسید و در ۲ ژوئن ۱۹۳۸ در لندن مورد بازمینی قرار گرفت.^۲ به موجب این موافقتنامه، امکان تودیع اظهارنامه بین‌المللی واحد، نزد دفتر بین‌المللی سازمان جهانی مالکیت فکری^۳ فراهم گردید. مدت کامل حمایت، پانزده سال از تاریخ تودیع است. آثار تودیع مزبور، مشابه آثار تودیع‌های ملی می‌باشد. موافقتنامه جدید لاهه در تاریخ ۲۸ نوامبر ۱۹۶۰، امضاء و به‌وسیله پروتکل ژنو ۲۹ اوت ۱۹۷۵، اصلاح و در تاریخ ۱ اوت ۱۹۸۴ در سطح بین‌المللی لازم‌الاجرا شده است. این موافقتنامه به‌وسیله قرارداد ژنو، مصوب ۲ ژوئیه ۱۹۹۹ که خود در تاریخ ۲۳ دسامبر ۲۰۰۳ لازم‌الاجرا گردیده، تکمیل شده است. تا این تاریخ، تعداد ۵۶ کشور این موافقتنامه را پذیرفته‌اند^۴ که نام ایران در این میان مشاهده نمی‌شود.

ضمیمه تریپس^۵ به قرارداد سازمان جهانی تجارت

این مقررات در تاریخ ۱۹۹۴ تصویب گردیده‌است. مواد ۲۵ و ۲۶ تریپس (جنبه‌های تجارتي حقوق مالکیت فکری) به طرح‌های صنعتی اختصاص یافته است. ماده ۲۵ این موافقتنامه ضمن تکلیف کشورهای عضو به حمایت از طرح‌های صنعتی و بیان شرایط حمایت، اعضاء را مخیر نموده که حمایت مزبور را از راه حقوق ادبی و هنری یا از راه حمایت ویژه طرح‌های صنعتی به‌عمل آورند. ماده مزبور برای جلوگیری از لطمه نامعقول به حقوق طرح‌های مربوط به منسوجات، کشورهای عضو را مکلف به برقراری شرایط متناسب مخصوصاً در مورد هزینه، بررسی

۱- قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به اصلاحات به‌عمل آمده در کنوانسیون پاریس برای حمایت از مالکیت صنعتی در استکهلم به سالهای ۱۹۶۷ و ۱۹۷۹ میلادی برابر با سالهای ۱۳۴۶ و ۱۳۵۸ هجری شمسی.

۲- ر.ک. <http://www.wipo.int/treaties/fr/registration/hague>

3- Bureau international à l'organisation mondiale de la propriété intellectuelle.

۴- ر.ک. http://www.wipo.int/treaties/fr/ShowResults.jsp?lang=fr&treaty_id=9

5- TRIPs: Trade Related aspects of Intellectual Property Rights.

و انتشار نموده است. ماده ۲۶ نیز حمایت‌های ضروری و استثنائات آن را بیان داشته و حداقل مدت حمایت را ۱۰ سال دانسته است.

موافقتنامه لوکارنو^۱

موافقتنامه لوکارنو به منظور ایجاد طبقه‌بندی بین‌المللی طرح‌های صنعتی، در سال ۱۹۶۸، تصویب و در ۲۸ سپتامبر ۱۹۷۹ اصلاح گردیده است.^۲ همان‌گونه که از نام موافقتنامه پیداست، موضوع آن، ارائه یک طبقه‌بندی بین‌المللی برای طرح‌های صنعتی است. طبقه‌بندی مزبور، صرفاً دارای ویژگی اداری بوده و هر کشوری می‌تواند جایگاه سزاوار خویش را در این طبقات معین نماید (ماده ۲). برای اجرایی نمودن مفاد موافقتنامه، اتحادیه‌ای ویژه در این خصوص پیش‌بینی شده است (ماده ۱) که دارای یک مجمع عمومی متشکل از کشورهای عضو (ماده ۵) و نیز یک دفتر بین‌المللی برای انجام وظایف اداری (ماده ۶) می‌باشد.

کنوانسیون برن^۳ و کنوانسیون ژنو^۴

موضوع این کنوانسیون‌ها حمایت از آثار ادبی و هنری است. طرح‌های صنعتی نیز آثار هنری اجرا شده به‌شمار می‌آیند. به همین جهت ممکن است از راه حقوق ادبی و هنری، مورد حمایت قرار گرفته و با مقررات بین‌المللی مربوط به حمایت از آثار ادبی و هنری مرتبط گردند. کنوانسیون برن در ۹ سپتامبر ۱۸۸۶ تصویب و در سال‌های ۱۸۹۶، ۱۹۰۸، ۱۹۱۴، ۱۹۲۸، ۱۹۴۸، ۱۹۶۷، ۱۹۷۱ و ۱۹۷۹ تکمیل، تجدیدنظر و اصلاح شده است.^۵ این کنوانسیون، که کشورهای عضو را در نحوه تنظیم قلمرو اجرای قوانین مربوط به آثار هنری

1- Arrangement de Locarno instituant une classification internationale pour les dessins et modèles industriels signé à Locarno le 8 octobre 1968 et modifié le 28 septembre 1979.

۲- ر.ک. www.wipo.int/treaties/fr/classification/locarno

3- Convention de Berne pour la protection des œuvres littéraires et artistiques.

4- Convention universelle sur le droit d'auteur Adoptée à Genève, le 6 septembre 1952.

۵- در این خصوص ر.ک. <http://www.wipo.int>

اجرا شده و طرح‌های صنعتی و انتخاب نحوه حمایت، مختار گذاشته (ماده ۷-۲)، از زمانی اهمیت فوق‌العاده یافت که از سوی کشورهای بلوک شوروی سابق و ایالات متحده آمریکا به آن ملحق شدند و از سوی دیگر، ضمیمه تریس (در مواد اول تا چهارم خود) ضمن ارجاع به آن کنوانسیون، برقراری حمایت‌های پیش‌بینی شده در آن را ضروری دانست. (Chavane, Burst, Azéma et al., 2006, p.717) از آنجایی که ضمیمه مذکور رعایت مقررات کنوانسیون برن را الزامی دانسته و با توجه به این که پذیرش ضمیمه، شرط لازم برای الحاق به سازمان جهانی تجارت است، می‌توان نتیجه گرفت: پذیرش کنوانسیون برن، شرط الحاق به سازمان مزبور است.

کنوانسیون ژنو، تحت حمایت یونسکو در تاریخ ۶ سپتامبر ۱۹۵۲ برای حمایت از حقوق ادبی و هنری به امضاء رسیده است. این کنوانسیون نیز همانند کنوانسیون برن در صدد تضمین حداقلی حمایت در عرصه ادبی و هنری است و هدف آن، ایجاد مبنا و شیوه‌ای برای ایجاد سازش بین کشورهای مختلف با تمدن، فرهنگ، قانونگذاری و نظام اداری کاملاً متفاوت و منافع بعضاً متعارض است. هرچند کنوانسیون مزبور توسط حدود ۹۹ کشور کوچک به تصویب رسیده^۱، لیکن با توجه به اقبالی که کشورهای بزرگ به کنوانسیون برن داشته‌اند و نیز توجه ضمیمه تریس به کنوانسیون اخیر و سکوت آن نسبت به کنوانسیون ژنو، تا حدود زیادی از اهمیت آن کاسته شده است (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.717).

مستنبط از بند ۳ ماده ۴ کنوانسیون ژنو، طرح‌های صنعتی برای بهره‌مندی از این مقررات می‌بایست در کشور مبدأ و نیز کشوری که حمایت در آن مورد درخواست قرار گرفته، به‌عنوان آثار هنری مورد حمایت باشند. مدت حمایت به‌موجب این مقررات نباید کمتر از ۱۰ سال باشد.

ب- مقررات جامعه اروپا

همان‌نیازهایی که اندیشه مقررات یکنواخت در زمینه مالکیت‌های فکری در سطح بین‌المللی را موجب گردیده، کشورهای جامعه اروپا را نیز به این مهم، در سطح جامعه اروپایی، رهنمون شده است. به همین دلیل در خصوص طرح‌های صنعتی، کمیسیون جوامع اروپایی در ۲۱ فوریه

۱- در این باره ر.ک. <http://portaLunesco.org/culture/fr>

۱۹۹۶ برای هماهنگ نمودن کشورهای عضو، طرحی را تهیه و ارائه نموده که به «دستورالعمل شماره 98/71/EC پارلمان اروپایی و شورای اتحایه اروپا درخصوص حمایت حقوقی از طرح‌های صنعتی مصوب ۱۳ اکتبر ۱۹۹۸»^۱ منتهی شده است.

متعاقب این دستورالعمل، سه سند اصلی راجع به حقوق طرح‌های صنعتی به تصویب رسیده است. اولین مصوبه، که به‌عنوان مصوبه مینا^۲ نیز شناخته شده (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.718) مصوبه شماره ۲۰۰۲/۶ شورای اتحادیه اروپا^۳ است که در تاریخ ۱۲ دسامبر ۲۰۰۱ به تصویب رسیده است. این مصوبه، که مقررات مفصلی در قالب ۱۱۱ ماده دربردارد، در تاریخ ۲۰۰۲/۱/۵ در روزنامه رسمی جامعه اروپا منتشر گردیده است. (Journal officiel des Communautés européennes 5.1.2002 L 3/1- L 3/24) مقرر مزبور به موجب ماده اخیر خود، تاریخ لازم‌الاجرا شدن را ۶۰ روز پس از انتشار (۲۰۰۲/۳/۶) به‌شمار آورده است. لازم به ذکر است در سال‌های پس از تصویب مصوبه مینا با الحاق برخی کشورها در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۷ اتحادیه اروپا توسعه یافته است. توسعه مزبور موجب شده مصوبه مینا با وضع ماده ۱۱۰ مکرر آثار طرح‌های تودیع شده قبل از الحاق هریک از کشورهای مزبور را به قلمرو آنها توسعه دهد. همچنین باید توجه نمود که اتحادیه اروپا در تاریخ ۲۰۰۶/۱۲/۱۸ به قرارداد ژنو ۱۹۹۹ (ناظر به موافقتنامه لاهه) ملحق شده و بدین منظور با الحاق تیتز یازده، مکرر تحت عنوان "ثبت بین‌المللی طرح‌ها" و اختصاص شش ماده جدید به مصوبه، تغییرات متناسبی در آن ایجاد کرده است. این اصلاحات از تاریخ اول ژانویه ۲۰۰۸ لازم‌الاجرا شده است.^۴

دومین سند، مصوبه اجرایی شماره ۲۲۴۵/۲۰۰۲ مصوب ۲۱ اکتبر ۲۰۰۲^۵ است که آیین‌نامه اجرایی برای مصوبه نخست، به‌شمار می‌آید. این مصوبه در سال ۲۰۰۷ به موجب مصوبه

1- Directive 98/71/EC du Parlement européen et du Conseil du 13 octobre 1998 sur la protection juridique des dessins ou modeles.

2- règlement de base.

3- règlement(CE) n° 6/2002 du Conseil du 12 décembre 2001 sur les dessins ou modèles communautaires.

4- v. JO CE n° L 386 du 29.12.2006, p. 14-16.

5- le règlement(CE) n° 2245/2002 de la Commission du 21 octobre 2002.

شماره 876/2007 اصلاح شده است.

در نهایت با مصوبه جامعه اروپا به شماره ۲۲۴۶/۲۰۰۲ مصوب ۱۶ دسامبر ۲۰۰۲ در مورد مالیات‌های مربوط به طرح‌های ثبت‌شده در جامعه اروپا، مواجه هستیم. البته می‌توان دستورالعمل‌های آزمایشی را که اداره هماهنگی در بازار داخلی^۳ تهیه نموده و متضمن نکاتی راجع به آیین رسیدگی یا رویه ثبتی است، به این سه سند افزود.

ج- حقوق فرانسه

پیشینه حمایت از طرح‌های صنعتی در حقوق جدید فرانسه به قانون ۱۹ و ۲۴ ژوئیه ۱۷۹۳ در خصوص مالکیت هنری باز می‌گردد. البته این قوانین صریحاً از طرح‌های صنعتی صحبت نکرده، لیکن از آنجا که طرح‌های صنعتی جنبه هنری نیز دارند، مشمول عبارات عام آن متون قرار داشته است. با این حال با توجه به این که صنعتگران بخش ابریشم در شهر لیون^۴ فرانسه به این مقدار قانع نبودند، توانستند طی قانون ۱۸ مارس ۱۸۰۶^۵ امتیاز تشکیل شورایی را تحت عنوان «شورای مردان بصیر»^۶ در شهر خودشان از ناپلئون به دست آورند. وظیفه این شورا دریافت اظهارنامه^۷ و تضمین مالکیت طرح‌هایی بود که امروزه به آن، «طرح‌های کارخانجات»^۸ گفته می‌شود. توسعه قلمرو مکانی حمایت، در خود قانون، پیش‌بینی شده بود و توسعه قلمرو موضوعی آن از طرح‌های کارخانجات به طرح‌های برجسته^۹ به مدد رویه قضایی محقق گردید. همچنین در موارد فقدان شورای مردان بصیر، حمایت از طریق تسلیم اظهارنامه به دفتر دادگاه‌های تجارت یا دادگاه‌های مدنی امکان‌پذیر شد. (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.625; Pollaud-)

1- Règlement(CE) n° 876/2007 du 24 Juillet 2007.

2- Règlement(CE) n° 2246/2002 de la Commission du 16 décembre 2002.

3- Office de l'harmonisation dans le marché intérieure(OHMI).

4- Lyon.

5- Loi du 18 mars 1806 Création d'un conseil de prud'hommes à Lyon(RHONE).

6- Conseil de prud'hommes.

7- Dépôt.

8- dessins de fabriques.

9- dessin en relief.

(Dulian, 1999, p. 376 et 377).

با تصویب قانون ۱۴ ژوئیه ۱۹۰۹ راجع به طرح‌های صنعتی^۱، قانون ۱۸۰۶ منسوخ گردید. قانون جدید به سازمان‌دهی حمایت از همه طرح‌ها با تودیع اظهارنامه راجع به آن می‌پردازد. این قانون نیز به موجب قانون ۲۶ نوامبر ۱۹۹۰ راجع به مالکیت صنعتی^۲ دچار برخی تغییرات شد. به موجب قانون اول ژوئیه ۱۹۹۲ راجع به مالکیت فکری^۳، قانون مذکور و چند قانون دیگر در زمینه مالکیت‌های فکری، به یک مجموعه منسجم و واحد تحت عنوان قانون (کُد) مالکیت فکری^۴ تبدیل شد. قانون ۵ فوریه ۱۹۹۴ مربوط به مبارزه با تقلب و اصلاح برخی مقررات قانون مالکیت فکری^۵ نیز یک شیوه ساده تودیع اظهارنامه را به آن افزود. با توجه به تکلیف اعضای اتحادیه اروپا اروپا به وارد نمودن مقررات لازم‌الاجرای اتحادیه در حقوق داخلی، فرمان شماره ۶۷-۲۰۰۱ مورخ ۲۵ ژوئیه ۲۰۰۱ اقدام به وارد کردن دستورالعمل شماره ۹۸/۷۱ مورخ ۱۳ اکتبر ۱۹۹۸ مربوط به حمایت حقوقی از طرح‌های صنعتی^۶، به حقوق داخلی فرانسه نمود و به موضوع تازگی بخشید. قانون ۱۲ مارس ۱۹۵۲ به قصد مقابله با تقلب در حوزه آفرینش‌های صنعتی فصلی و زیورآلات^۷، مبادرت به برقراری نظامی خاص برای حمایت از آفرینش‌های مربوط به مُد^۸ نموده بود که پس از تدوین قانون مالکیت فکری در سال ۱۹۹۴ صرفاً به صورت اشاره و با ذکر عنوان صنایع و زیورآلات در فهرست آثار مورد حمایت به وسیله حقوق ادبی و هنری در ماده ۲-۱۱۲ L گنجانده شد. از این پس آفرینش‌های مربوط به مُد تابع قواعد عام آفرینش‌های تزئینی و جزء طرح‌های صنعتی است (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.626).

1- Loi du 14 juillet 1909 sur les dessins et modèles.

2- Loi no 90-1052 du 26 novembre 1990 relative à la propriété industrielle.

3- Loi no 92-597 du 1er juillet 1992 relative au code de la propriété intellectuelle.

4- Code de la propriété intellectuelle.

5- Loi no 94-102 du 5 février 1994 relative à la répression de la contrefaçon et modifiant certaines dispositions du code de la propriété intellectuelle.

6- Directive 98/71/CE du Parlement européen et du Conseil du 13 octobre 1998 sur la protection juridique des dessins ou modèles

7- Loi n° 52-300 du 12 mars 1952 réprimant la contrefaçon des créations des industries saisonnières de l'habillement et de la parure.

8- Mode.

با توجه به مطالب پیش گفته، مقررات مربوط به طرح‌های صنعتی عمدتاً^۱ در کد مالکیت فکری فرانسه بیان شده، که در برخی موارد اصلاح نیز گردیده است. کد مزبور دارای دو بخش قانونی^۲ و آیین‌نامه‌ای^۳ است که کتاب‌های پنجم هریک از این دو به طرح‌های صنعتی اختصاص یافته است. با توجه به ماهیت هنری طرح‌های صنعتی، حمایت از آنها در قالب حقوق ادبی و هنری بر اساس مقررات کتاب نخست قانون مالکیت فکری (مواد ۱-۱۱۱ L و بعد) نیز امکان‌پذیر است.

د- حقوق ایران

تا قبل از تصویب قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری در سال ۱۳۸۶، مقررات مستقلی در مورد طرح‌های صنعتی در حقوق ملی ایران وجود نداشت. این در حالی است که ایران در سال ۱۳۳۷ به کنوانسیون پاریس ملحق شده است. البته کنوانسیون مزبور در مورد لزوم حمایت از طرح‌های صنعتی در قالب مقررات ملی کشورهای عضو سخن گفته است و همچنان که قبلاً بیان گردید، اصل رفتار ملی در این کنوانسیون مدنظر قرار گرفته است (بند ۱، ماده ۲ کنوانسیون پاریس).

به‌رغم عدم وجود مقررات مستقل تا سال ۱۳۸۶، با توجه به اینکه طرح‌های صنعتی دارای جنبه‌های هنری نیز هستند، حمایت از آن در قالب مقررات قانون حمایت از حقوق مؤلفان، مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ امکان‌پذیر بوده است. در بند ۹ ماده ۲ قانون اخیر، از "اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی" در فهرست آثار مشمول حمایت یاد شده است. بدیهی است در این حالت باید شرایط مقرر در قانون مزبور رعایت گردد. بالاخره در سال ۱۳۸۶ با تصویب قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری و

۱- البته تدوین قوانین پیشین به صورت کامل (A droit constant) صورت نگرفته است. تصویب نامه‌های ۱۳ اوت ۱۹۹۲ در مورد کیفیات تودیع طرح‌های صنعتی و اصلاحیه بعدی آن به موجب تصویب نامه ۳۰ سپتامبر ۱۹۹۴، همچون تصویب‌نامه ۹ می ۱۹۸۶ که روشهای عملی توسل به راههای اثبات تاریخ برخی آفرینشها را تعیین می‌کند، در کد مالکیت فکری، تدوین (Codifier) نشده است. (ر.ک.)

Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.627, n° 1107.

2- Partie législative.

3- Partie réglementaire.

متعاقب آن در سال ۱۳۸۷ با تصویب آیین‌نامه اجرایی آن، مقررات مستقلی (مواد ۲۰ تا ۲۹ قانون و مواد ۶۷ تا ۱۰۴ آیین‌نامه) به بحث طرح‌های صنعتی، اختصاص یافت. لازم به توضیح است که قانون پیشین ثبت اختراعات و علائم تجاری مصوب ۱۳۱۰ فاقد مقرراتی جهت حمایت از طرح‌های صنعتی بود.

حال که سوابق تقنینی طرح‌های صنعتی روشن گردید، به بررسی تطبیقی مفهوم طرح صنعتی و انواع آن در حقوق ایران، فرانسه و اتحادیه اروپا می‌پردازیم.

مبحث دوم: مفهوم و انواع طرح

با توجه به جدید بودن مقررات حمایتی از طرح صنعتی در حقوق ایران، تبیین مفهوم اصطلاح مزبور و عناصر تشکیل‌دهنده آن و شناخت انواع طرح‌های صنعتی، جهت تمایز آن از سایر مفاهیم در حوزه مالکیت‌های فکری، ضروری است.

الف - مفهوم طرح صنعتی

شناخت طرح‌های صنعتی مورد حمایت، مستلزم تبیین مفهوم طرح با توجه به مؤلفه‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده آن است. از آنجا که طرح صنعتی ناظر به جنبه ظاهری محصول یا تزئینات آن است، ماده 1-511 قانون مالکیت فکری فرانسه، در مقام بیان طرح مورد حمایت، مقرر داشته است: "ظاهر محصول یا بخشی از آن که به ویژه به وسیله خطوط، پیچ و خم و حواشی، شکل، بافت (ساختار) یا مواد به کار رفته در محصول^۱ ویژگی خاص پیدا کرده باشد، تحت عنوان طرح یا مدل می‌تواند مورد حمایت قرار گیرد. این اوصاف ممکن است متعلق به خود محصول یا تزئینات آن باشد."^۲ ماده ۳ مصوبه شماره ۲۰۰۲/۶ شورای اتحادیه اروپا (موسوم به مصوبه مینا)^۱ نیز تعریفی

1- materiaux textures.

2- Article L511-1 "Peut être protégée à titre de dessin ou modèle l'apparence d'un produit, ou d'une partie de produit, caractérisée en particulier par ses lignes, ses contours, ses couleurs, sa forme, sa texture ou ses matériaux. Ces caractéristiques peuvent être celles du produit lui-même ou de son ornementation .

مشابه ارائه کرده است.

به موجب ماده ۲۰ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران نیز طرح صنعتی عبارت است از: "هرگونه ترکیب خطوط یا رنگ‌ها و هرگونه شکل سه‌بعدی با خطوط، رنگ‌ها و یا بدون آن، به گونه‌ای که ترکیب یا شکل یک فرآورده صنعتی یا محصولی از صنایع دستی را تغییر دهد."

با توجه به تعاریف، به بررسی مؤلفه‌ها و عناصر تشکیل‌دهنده طرح صنعتی، به شرح ذیل می‌پردازیم:

۱- ترکیب خطوط یا رنگ‌ها و شکل سه‌بعدی

مقصود از ترکیب خطوط یا رنگ‌ها، نتیجه حاصل از ترکیب است. بنابراین، تعبیر "ترکیب" در متن قانون ایران ناظر به معنای مصدری، یعنی عمل ترکیب نمودن بوده، معنای محصولی آن یا به تعبیری شکل و ظاهر حاصل از ترکیب خطوط یا رنگ‌ها، منظور بوده است. به همین جهت در قانون فرانسه در مقام بیان طرح قابل حمایت، از تعبیر "ظاهر محصول" سخن می‌گوید که به وسیله خطوط و رنگ‌ها و امثال آن دارای وجه مشخصه گردیده است.

قانونگذار در ماده ۲۰ در کنار ترکیب خطوط یا رنگ‌ها، از شکل سه‌بعدی نیز سخن گفته است. در نتیجه منظور از ترکیب خطوط یا رنگ‌ها، شکل دو بعدی است. بنابراین طرح صنعتی، هم شامل اشکال دو بعدی و هم شامل اشکال سه‌بعدی می‌گردد. در ادبیات حقوقی فرانسه نیز برای طرح‌های دو بعدی از اصطلاح (Dessin) و برای اشکال سه‌بعدی از اصطلاح (modèle) استفاده می‌شود. (Pollaud-Dulian, 1999, p. 383) این تفکیک در نوشته‌های برخی حقوقدانان

Est regardé comme un produit tout objet industriel ou artisanal, notamment les pièces conçues pour être assemblées en un produit complexe, les emballages, les présentations, les symboles graphiques et les caractères typographiques, à l'exclusion toutefois des programmes d'ordinateur".

1- Article 3: "...a) "dessin ou modèle": l'apparence d'un produit ou d'une partie de produit que lui confèrent, en particulier, les caractéristiques des lignes, des contours, des couleurs, de la forme, de la texture et/ou des matériaux du produit lui-même et/ou de son ornementation..."

مصری (Sanhoury, 1998: 8/462) نیز به چشم می‌خورد که برای طرح‌های دو بعدی از اصطلاح (الرسم الصناعي) و برای طرح‌های سه بعدی از اصطلاح (النموذج) استفاده نموده‌اند. برعکس در زبان انگلیسی برای هر دو مفهوم، اصطلاح واحد (Design) به کار می‌رود. اختلاف ادبی مزبور حتی در متون اسناد اتحادیه اروپا مربوط به طرح‌های صنعتی، که به زبان‌های انگلیسی و فرانسه تهیه شده، نیز هویداست. در قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران نیز اصطلاح طرح صنعتی اعم از دو مفهوم مزبور می‌باشد. البته سابق بر تصویب قانون مزبور در ترجمه کنوانسیون پاریس به تبعیت از حقوق فرانسه، از اصطلاح طرح و مدل استفاده شده است (به‌عنوان نمونه رک. ماده ۱ و ۴). همان‌طور که در برخی از نوشته‌های حقوقی استفاده از عبارت "اشکال و ترسیمات صنعتی" (Sotoudeh Teherani, 1996: 132) یا "طرح و مدل" (Hamyyati Vaquef, 2004: 105) احتمالاً تحت تأثیر نوشته‌های حقوقی فرانسه بوده است. برخی از قوانین مربوط به موافقتنامه‌های تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری بین ایران و سایر کشورها نیز هنگام بحث از قلمرو سرمایه‌گذاری، از حقوق مالکیت معنوی و صنعتی نیز نام برده شده و از "طرح‌ها یا نمونه‌های صنعتی" به‌عنوان یکی از مصادیق آن یاد شده است.^۱

قانونگذار ایران از طرح صنعتی دو بعدی به "ترکیب خطوط یا رنگها" تعبیر نموده است. ظاهر تعبیر مزبور و استفاده از حرف عطف "یا" این شائبه را ایجاد می‌کند که "ترکیب خطوط و رنگها" عنوان طرح صنعتی ندارد. بنابراین شایسته است قانونگذار با تعبیری دقیق‌تر مانع پیدایش این فرض ناصواب گردد. همان‌طور که در مصوبه مبنا (اتحادیه اروپا) به این مسئله توجه شده و از تعبیر "و/یا"^۲ استفاده شده است.

قانون ایران برای تبیین طرح صنعتی سه بعدی از تعبیر "هرگونه شکل سه بعدی با خطوط،

۱- به‌عنوان نمونه رک. مواد ۱ قوانین موافقتنامه تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت جمهوری لبنان مصوب ۱۳۷۹/۱/۱۷ و دولت جمهوری لهستان مصوب ۱۳۷۹/۴/۲۶ و کنفدراسیون سوئیس مصوب ۱۳۸۰/۱/۲۲ و دولت قطر مصوب ۱۳۸۰/۱/۲۲ و دولت پادشاهی مغرب مصوب ۱۳۸۰/۱۰/۴ و دولت جمهوری مقدونیه مصوب ۱۳۸۰/۱۰/۱۰ و دولت جمهوری مردمی بنگلادش مصوب ۱۳۸۰/۱۰/۱۴ و دولت سلطان‌نشین عمان مصوب ۱۳۸۱/۲/۱۸.

۲- تعبیر et/ou در متن فرانسوی و تعبیر and/or در متن انگلیسی مصوبه مزبور به کار رفته است.

رنگ‌ها و یا بدون آن" استفاده نموده است. آنچه از قسمت اخیر تعبیر مذکور به ذهن متبادر می‌شود، این است که شکل سه‌بعدی بدون ترکیب خطوط یا رنگ‌ها نیز وجود دارد. در حالی که شکل از ترکیب رنگ‌ها یا خطوط به معنای هندسی آن پدید می‌آید و بدون آن محقق نمی‌شود. بنابراین، مقصود قانونگذار از شکل سه‌بعدی بدون خطوط و رنگ مبهم است. در قانون ایران، برای بیان مفهوم طرح‌های صنعتی از ترکیب خطوط یا رنگ‌ها یاد شده است، در حالی که در قوانین جامعه اروپا و فرانسه، علاوه بر خطوط و رنگ‌ها، از پیچ و خم‌ها، شکل، بافت، و مواد نیز سخن به میان آمده است. به نظر می‌رسد اگر برای ترکیب خطوط و رنگ‌ها، مفهومی عام در نظر گیریم، سایر موارد نیز از مصادیق آن به شمار می‌آید. به همین جهت عدم تصریح به موارد مزبور، نقضی بر قانون ایران به شمار نمی‌آید.

۲- محصول صنعتی^۱

در طرح‌های صنعتی، ترکیب خطوط یا رنگ‌های مربوط به محصولات و فرآورده‌های صنعتی مطرح است. از آنجایی که هدف از طراحی صنعتی، استفاده در تولیدات و جلب نظر مشتری است، منطق ایجاب می‌کند قانونگذار از طرح‌های ابداع شده برای استفاده در هر نوع محصول، حمایت نماید. بنابراین بدیهی است که مقصود از محصول و فرآورده صنعتی، معنای عام آن است. به همین جهت ماده ۱-۱۵۱۱ قانون فرانسه و نیز بند ب ماده ۳ مصوبه مبنا، محصول را شامل هر موضوع صنعتی^۲ یا پیشه‌وری^۳ از جمله بسته‌بندی‌ها، شیوه‌های ارائه، نمادهای گرافیکی و ویژگی‌های مربوط مربوط به حروف چینی می‌داند. همچنین قطعات طراحی شده برای به کارگیری در یک محصول مرکب قابل حمایت هستند.

قانون طرح‌های ثبت شده مصوب ۱۹۴۹ انگلستان نیز بر عام بودن مفهوم محصول تکیه دارد (Bradgate & White, 2007, 438).

به نظر می‌رسد قانونگذار ایران نیز با استفاده از تعبیر "فرآورده صنعتی یا محصولی از

1- produit industriel.

2- Objet industriel.

3- Artisanal.

صنایع دستی" در صدد بیان همین معنای عام محصول صنعتی بوده است. به علاوه در ماده ۲ قانون در مقام بیان مفهوم صنعت در بحث اختراع، تصریح نموده که: «...مراد از صنعت، معنای گسترده آن است و شامل مواردی نظیر صنایع دستی، کشاورزی، ماهیگیری و خدمات نیز می شود.»

۳- تغییر ظاهری محصول

قانونگذار ایران در ماده ۲۰، در صورتی ترکیب خطوط یا رنگ‌ها را در خصوص محصولات صنعتی را طرح صنعتی به شمار می آورد که تغییر ترکیب یا شکل محصول صنعتی را به دنبال داشته باشد. بدیهی است به کار بردن تعبیر مزبور، قلمرو طرح‌های صنعتی را محدود به مواردی می نماید که محصولی صنعتی با ظاهری مشخص از قبل وجود داشته باشد، تا در مورد آن تغییر ظاهری مفهوم پیدا کند. بنابراین، چنانچه محصولی برای اولین بار تولید شود، طرح موجود در آن به صورت مستقل و تحت عنوان طرح صنعتی قابل حمایت نخواهد بود.

همچنین در هر موردی که ظاهر محصول تغییر پیدا نکند، عنوان طرح صنعتی مصداق نخواهد داشت. در نتیجه، تعبیر قانونگذار ایران در ذیل ماده ۲۰ دقیق نیست. توضیح اینکه به موجب ذیل ماده ۲۰ "در یک طرح صنعتی تنها دسترسی به یک نتیجه فنی بدون تغییر ظاهری مشمول حمایت از این قانون نمی باشد." حسب مستفاد از منطوق مقرر مزبور، صرف دستیابی به یک نتیجه فنی، بدون تغییر ظاهری، مشمول عنوان طرح صنعتی بوده، ولی قابل حمایت نخواهد بود. این در حالی است که موضوع مورد نظر اساساً طرح صنعتی نیست و بالطبع از این جهت قابل حمایت نخواهد بود. حسب مفهوم مخالف ماده مزبور، "دسترسی به یک نتیجه فنی با تغییر ظاهری مشمول حمایت از این قانون می باشد." مفهوم مخالف مذکور ممکن است شامل دو فرض باشد. طرح صنعتی، که لازمه عملکرد فنی محصول است و فرضی که تلازمی بین طرح و عملکرد فنی وجود ندارد. در قابلیت حمایت از طرح در فرض اخیر تردیدی وجود ندارد، اما حمایت از طرح صنعتی در فرض نخست، مستلزم بررسی های بیشتری است که در مباحث آتی به آن خواهیم پرداخت.

هرچند در حقوق فرانسه و مقررات اتحادیه اروپا، تعبیر "تغییر ظاهری محصول" دیده نمی شود، لیکن با توجه به این که یکی از شرایط حمایت از طرح‌های صنعتی، جدید بودن است، در عمل نتایج مشابهی حاصل می شود. زیرا لازمه جدید بودن، تغییر ظاهری است. با توجه به مطالب بالا، موارد فاقد عناصر تبیین شده، مشمول تعریف طرح صنعتی نبوده، از این

راه قابل حمایت نیست. مواردی نیز به رغم صدق تعریف و وجود شرایط حمایت، به جهت ملاحظات دیگری، از حمایت مورد نظر برخوردار نخواهد بود. از جمله موارد مهم آن، مغایرت طرح صنعتی با نظم عمومی یا اخلاق حسنه است. قانون ثبت اختراعات، طرح صنعتی و علائم تجاری ایران در قسمت اخیر ماده ۲۱ با ارجاع به بند او ماده ۴ همان قانون^۱، به این مهم توجه نموده است. ماده ۷-۱۵۱۱ قانون فرانسه^۲ و ماده ۹ مصوبه^۳ مینا نیز به همین مسئله اختصاص یافته است.

ب- انواع طرح صنعتی

در مورد طرح صنعتی از جهات گوناگون، تقسیم بندی های متعددی مطرح گردیده که در ذیل به بررسی اهم آن موارد می پردازیم:

۱- طرح ثبت شده و طرح ثبت نشده

یکی از تقسیمات طرح های صنعتی، تقسیم بر اساس معیار ثبت و عدم آن است. اهمیت این تقسیم بندی در این است که اصولاً ثبت طرح، شرط حمایت از آن است و طرح ثبت نشده، قابل حمایت نیست. در حقوق ایران، همان طور که از مواد مختلف به ویژه ماده ۲۸ استفاده می شود، ثبت طرح، منشأ پیدایش حق، دانسته شده و در خصوص حمایت از طرح های ثبت نشده، سخنی به میان نیامده است.

این تقسیم بندی در نظام حقوقی انگلستان با احکامی متفاوت، دیده می شود؛ توضیح این که طرح های ثبت شده، ناظر به طرح هایی دانسته شده که شرط «جاذبه ظاهری»^۴ را به عنوان شرط

۱- ماده ۴. موارد زیر از حیطه حمایت از اختراع خارج است:... و - اختراعاتی که بهره برداری از آنها خلاف موازین شرعی یا نظم عمومی و اخلاق حسنه باشد.

2- Article L511-7: "Les dessins ou modèles contraires à l'ordre public ou aux bonnes mœurs ne sont pas protégés."

3- Article 9: "A Community design shall not subsist in a design which is contrary to public policy or to accepted principles of morality."

4 - eye appeal.

ضروری برای ثبت طرح دارا هستند. در مقابل، نظام طرح‌های ثبت‌نشده، راجع به طرح‌های صرفاً عملکردی است که فاقد شرط «جاذبه ظاهری» می‌باشند. بنابراین در آن نظام حقوقی، حمایت از طرح ثبت‌نشده، ناظر به طرح‌هایی است که فاقد شرط لازم برای ثبت به‌عنوان طرح ثبت‌شده، است. ضمن اینکه حمایت از طرح‌های ثبت‌نشده، شبیه حمایت از حقوق ادبی و هنری بوده (Bradgate & White, 2007, 420 & 440)، مشمول حمایت ویژه از طرح‌های صنعتی نیست.

تقسیم‌بندی مزبور، با رویکردی متفاوت، در حقوق اتحادیه اروپا نیز به چشم می‌خورد. به موجب مقررات مربوط به اتحادیه اروپا، نه تنها از طرح‌های صنعتی ثبت‌شده، حمایت می‌گردد، بلکه از طرح‌های ثبت‌نشده نیز حمایت ویژه طرح‌های صنعتی به‌عمل می‌آید. البته مدت حمایت در این دو مورد، متفاوت است. گروه نخست، بر اساس ماده ۱۲ مصوبه مبنای^۱، مورد حمایت حداکثری قرار دارد و در قالب دوره‌های پنج‌ساله قابل تمدید تا ۲۵ سال از تاریخ تسلیم اظهارنامه ثبت حمایت می‌شود. در حالی که گروه دوم، طبق ماده ۱۱ مصوبه مذکور^۲، حداکثر تا سه سال از تاریخ افشا در سطح جامعه اروپا، قابل حمایت خواهد بود. حمایت اخیر، ابتکار حقوق جامعه اروپاست. چون در هیچ‌یک از متون ملی و بین‌المللی راجع به حقوق طرح‌های صنعتی، با این کیفیت، مسوق به سابقه نیست. (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 719) حمایت از طرح‌های ثبت‌نشده، به‌ویژه در مورد طرح‌های مربوط به کالاهایی که زندگی تجاری کوتاه دارند، از قبیل طرح‌های منسوجات و طرح‌های مربوط به مُد، حائز اهمیت است (Malaurie et Aynès, 2005, p. 80). البته در برخی نظام‌های حقوقی، برای حمایت از آفرینش‌های صنعتی فصلی و نیز زیورآلات، نظام حمایتی ویژه وجود داشته است. به‌عنوان مثال، قانون ۱۲ مارس ۱۹۵۲ فرانسه برای

1- Article 12: "Par l'enregistrement par l'Office, un dessin ou modèle qui remplit les conditions énoncées dans la section 1 est protégé en qualité de dessin ou modèle communautaire enregistré pendant une période de cinq ans à compter de la date de dépôt de la demande d'enregistrement. Le titulaire du droit peut faire proroger la durée de la protection d'une ou de plusieurs périodes de cinq ans jusqu'à un maximum de vingt-cinq ans à compter de la date de dépôt de la demande."

2- Article 11: "1. Un dessin ou modèle qui remplit les conditions énoncées dans la section 1 est protégé en qualité de dessin ou modèle communautaire non enregistré pendant une période de trois ans..."

حمایت از آفرینش‌های مربوط به مُد و مقابله با تقلب در این خصوص، آیین دادرسی مؤثرتر و نیز مجازات‌های شدیدتری برقرار نموده بود. البته پس از تدوین قانون مالکیت فکری مصوب ۱۹۹۲ و اصلاحات بعدی آن، به ذکر آفرینش‌های مربوط به مُد، در فهرست آثار مورد حمایت از راه حقوق ادبی و هنری بسنده نموده است (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.626) با توجه به عمر کوتاه این گونه طرح‌ها که مقتضی تسریع و تسهیل در حمایت است، ضمیمه تریپس در بند ۲ ماده ۲۵، برای جلوگیری از لطمه نامعقول به حقوق طرح‌های مربوط به منسوجات، کشورهای عضو را مکلف به برقراری شرایط متناسب، مخصوصاً در مورد هزینه، بررسی و انتشار نموده است.

۲- طرح افشا شده و طرح افشا نشده

یکی از شرایط اساسی حمایت از طرح صنعتی، جدید بودن است. طرح صنعتی وقتی جدید محسوب می‌شود که در تاریخ تودیع تقاضای ثبت یا در تاریخ حق تقدم ادعایی، هیچ طرحی همانند آن، افشا نشده باشد. همان‌طور که در زمینه اختراع نیز چنین است. وجود موارد یکسان در گذشته، جدید بودن را منتفی و باعث طرح مسئله افشا می‌گردد. به این جهت، طرح صنعتی به طرح افشا شده و طرح افشا نشده تقسیم می‌گردد.

با توجه به تقسیم بالا و تأثیر آن بر قابلیت حمایت و عدم آن، تبیین ضابطه افشا ضروری است. حسب مستفاد از ماده ۲۱ قانون ایران، هنگامی طرح، افشا نشده به‌شمار می‌آید که قبل از تاریخ تسلیم اظهارنامه یا بر حسب مورد، قبل از حق تقدم اظهارنامه برای ثبت، در هیچ نقطه‌ای از جهان به هیچ نحو در دسترس عموم قرار نگرفته باشد. بدیهی است چنانچه طرح در شرایط مخفی و برای برخی اشخاص معین، آشکار گردیده باشد، طرح، افشا شده به‌شمار نمی‌آید. به این مسأله در برخی سیستم‌های حقوقی، تصریح شده است. به‌عنوان نمونه در ماده ۷ مصوبه مینا و ماده 6-511L قانون مالکیت فکری فرانسه، چنین آمده است: "صرف افشای طرح یا مدل برای شخص ثالث، در فرضی که پنهان نگاه داشتن آن، به‌طور صریح یا ضمنی شرط شده باشد، افشا برای عموم به‌شمار نمی‌آید." صرف نظر از مواردی که اصولاً مفهوم افشا تحقق نیافته و خروج تخصصی از موضوع دارد، در مواردی نیز به‌رغم تحقق افشا، به‌منظور حمایت از مالک طرح، حمایت به حکم قانون

باقی است. در این ارتباط، قسمت پایانی مواد پیش گفته، در موارد ذیل، افشای دوازده ماه قبل از تاریخ تقدیم درخواست یا زمان حق تقدم را موجب انتفای حمایت ندانسته است:

- چنانچه طرح یا مدل به وسیله سازنده یا قائم مقام او افشا شده یا افشای طرح توسط ثالث و از راه اطلاعات ارائه شده توسط سازنده یا قائم مقام وی و یا از راه قراردادهایی که با ایشان منعقد نموده، صورت گرفته باشد.

- چنانچه طرح یا مدل از راه تجاوز به حقوق سازنده یا قائم مقام وی افشا شده باشد.

باید توجه داشت همان گونه که برخی از حقوقدانان فرانسه (Dekeuwer-Defosse, 2004, p. 291) بیان داشته‌اند، در صورت عدم رعایت مهلت دوازده ماهه (مقرر در ماده ۶-۵۱۱)، آفرینش وی تحت عنوان طرح‌ها و مدل‌های صنعتی، قابل حمایت نبوده، در صورت وجود شرایط لازم، می‌تواند از حقوق ادبی و هنری متمتع گردد.

۳- طرح مربوط به محصولات مرکب و غیر آن

مبنای حمایت در کلیه محصولات، اعم از محصولات ساده و مرکب، واحد است. با این حال، از آنجایی که حمایت از طرح صنعتی در محصولات مرکب، سؤالات و مسائل خاصی ایجاد نموده، این تقسیم‌بندی نیز مطرح شده است. طبق قسمت اخیر ماده ۵-۵۱۱ قانون مالکیت فکری فرانسه، منظور از محصول مرکب، محصولی است که از قطعات متعدد قابل تعویض به وجود آمده باشد.

در خصوص حمایت از طرح‌های مربوط به محصولات مرکب، باید گفت، از سویی آفرینش‌های غیرقابل رؤیت که در یک محصول مرکب مورد استفاده قرار گرفته، قابل حمایت از راه طرح‌های صنعتی نیست (بند ۲ ماده ۸-۵۱۱)؛ زیرا در طرح صنعتی، جنبه ظاهری آن اهمیت داشته، تغییرات غیرقابل رؤیت مشمول حمایت از این طریق نمی‌گردد. از سوی دیگر، چنانچه طراحی قطعه به کاررفته در یک محصول مرکب، باعث تغییر ظاهر آن گردد، ممکن است مشمول حمایت ویژه طرح‌ها قرار گیرد. حمایت از طرحی که لازمه عملکرد فنی محصول یا قطعه به کاررفته در آن باشد، مستلزم بررسی‌هایی است که در ادامه به آن خواهیم پرداخت.

تقسیم‌بندی طرح‌های صنعتی منحصر به موارد بالا نبوده، بسته به مورد تقسیمات فرعی دیگری نیز به چشم می‌خورد. به عنوان نمونه، تقسیم طرح صنعتی به طرح اصلی و طرح متمم در ماده ۷۲

آیین‌نامه اجرایی قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری مصوب ۱۳۸۷ قابل ذکر است. به موجب ماده مزبور "در صورتی که متقاضی، دو اظهارنامه دارای طرح‌های صنعتی مشابه را در یک تاریخ تسلیم نماید، بنا به درخواست متقاضی، مرجع ثبت می‌تواند یکی از اظهارنامه‌ها را به‌عنوان طرح صنعتی اصلی و دیگری را به‌صورت طرح صنعتی متمم بپذیرد."

مبحث سوم: تمییز طرح صنعتی از سایر مالکیت‌های فکری

طرح صنعتی، آفرینشی با ویژگی تزئینی و زیبایی‌شناختی و با اهداف عملکردگرایانه و تجاری است. در واقع در طرح صنعتی، زیبایی و عملکرد با یکدیگر مرتبطند (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.624) به همین جهت، طرح‌های صنعتی مرز میان مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی بوده، در مقابل "هنرهای زیبا"، عنوان "هنر اجرا شده" یا "هنر صنعتی"^۱ را به خود اختصاص داده است (Dekeuwer-Defossez, 2004, p. 345). همین امر دشواری‌ها و سؤالاتی را در تمایز آن از سایر مفاهیم مطرح در عرصه مالکیت فکری، ایجاد نموده است. به‌علاوه با توجه به ماهیت هنری حقوق طرح‌ها و حقوق ادبی و هنری، این سؤال مطرح است که آیا طرح‌های صنعتی می‌تواند از حمایت عام حقوق ادبی و هنری برخوردار شود.

در فرضی که در مورد طرح‌های صنعتی مقررات ویژه‌ای وجود نداشته باشد، تردید موجهی در خصوص پاسخ مثبت وجود ندارد. همچنان که در حقوق فرانسه عبارات عام قانون ۱۹ و ۲۴ ژوئیه ۱۷۹۳ در خصوص مالکیت هنری را در مورد طرح‌های صنعتی نیز جاری می‌دانسته‌اند (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 625). همین راه حل قبل از تصویب قانون جدید ثبت اختراعات، در حقوق ایران نیز می‌توانست مورد پذیرش باشد. به ویژه اینکه بند ۹ ماده ۲ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ از آثار ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی در شمار آثار مورد حمایت قانون نام برده است.^۲ با توجه به همین واقعیت

1- Art industriel.

۲- ماده ۲- "اثرهای مورد حمایت این قانون به شرح زیر است: ... ۹- اثر ابتکاری مربوط به هنرهای دستی یا صنعتی و نقشه قالی و گلیم...."

بوده که کنوانسیون پاریس (ماده ۵ خامس) و ضمیمه تریپس (مواد ۲۵ و ۲۶) ضمن اینکه کشورهای عضو را مکلف به حمایت از طرح‌های صنعتی، می‌نماید، به شیوه خاصی برای حمایت تصریح نکرده است. حمایت مزبور می‌تواند در قالب مقررات ویژه یا مقررات مربوط به حقوق ادبی و هنری، صورت پذیرد.

لیکن در فرضی که در یک نظام حقوقی، مقررات ویژه‌ای برای طرح‌های صنعتی، در کنار مقررات حقوق ادبی و هنری، وضع گردیده باشد، سؤال بالا اهمیت بیشتری می‌یابد. طرح این سؤال در حقوق ایران با توجه به جدید بودن مقررات مربوط به طرح‌های صنعتی، تازگی دارد. در فرانسه با توجه به قدمت مقررات ویژه مربوط به طرح‌های صنعتی، این سؤال در اوایل قرن ۱۹ میلادی در رویه قضایی و دکترین مطرح شده است. در پاسخ به این سؤال، نظریه "وحدت هنر"^۱ توسط پوئیته^۲ مطرح شد. به موجب این نظریه، یک آفرینش تزئینی می‌تواند هم در قالب حقوق ادبی و هنری و هم در قالب حقوق ویژه طرح‌های صنعتی، مورد حمایت قرار گیرد. این راه حل به تدریج تحت نفوذ دکترین، وارد قوانین فرانسه گردید و در طول زمان، تحولاتی نیز پیدا نمود. پس از پیش‌بینی نظریه مزبور در قانون ۱۱ مارس ۱۹۰۲، ماده ۱-۱۵۱۱ قانون ۱۹۰۹ فرانسه راجع به طرح‌های صنعتی، به این نظریه اختصاص یافت. مواد ۲ و ۳ قانون ۱۱ مارس ۱۹۵۷ درخصوص حقوق ادبی و هنری نیز که آثار مربوط به هنر اجرا شده^۳ را در زمره آثار مورد حمایت توسط حقوق ادبی و هنری قرار داده، قاعده مزبور را اعمال نمود. در مقررات فعلی فرانسه، ماده ۱-۱۱۱۲ و بند ۱۰ ماده ۲-۱۱۱۲ قانون مالکیت فکری، به ترتیب، جایگزین مواد ۲ و ۳ مذکور شده است (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 625-626; Pollaud-Dulian, 1999, p. 378-380). به علاوه، ماده 2-513 همین قانون در قسمت مربوط به طرح‌های صنعتی، قاعده مزبور را منعکس نموده است.

ماده ۱۷ دستورالعمل جامعه اروپا مورخ ۱۳ اکتبر ۱۹۹۸^۴ و به تبع آن بند ۲ ماده ۹۶ مصوبه مینا^۱

1- Unité de l'art.

2- Pouillet.

3- Les œuvres d'art appliqué.

4- Article 17: "Un dessin ou modèle ayant fait l'objet d'un enregistrement dans ou pour un État membre, conformément aux dispositions de la présente directive, bénéficie également

نیز صریحاً نظریه مزبور را مورد تأیید قرار داده است. بنابراین قاعده وحدت هنر، همچون حقوق فرانسه، درخصوص طرح‌های جامعه اروپا نیز اعمال می‌شود. لیکن وضع اجرای آن در همه کشورهای اروپایی یکسان نیست. زیرا از سویی در برخی از کشورها، حمایت از راه حقوق ادبی و هنری، می‌تواند پس از انقضاء حق طرح و مدل جامعه اروپا، همچنان استمرار یابد، درحالی که در برخی دیگر از کشورها این گونه نیست. همین امر می‌تواند موجب مشکلات و پیامدهایی در جریان آزاد تجارت در سطح جامعه اروپا گردد. از سوی دیگر، میان نظام‌های حقوقی داخلی کشورهای عضو اتحادیه اروپا، درخصوص حقوق ادبی و هنری به‌ویژه در مورد استثنائات آن، ناهماهنگی‌هایی وجود دارد. این واقعیت اجرای حقوق ویژه جامعه اروپایی را در این خصوص ناکارآمد (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.719) و باعث عدم هماهنگی در سطح اتحادیه اروپا می‌گردد.

در مقررات ایران، درخصوص وحدت هنر، تصریحی دیده نمی‌شود. لیکن از آنجایی که در کنار تصویب قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری و اختصاص مقررات ویژه به طرح‌های صنعتی، قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان به قوت خود باقی است، وجود بند ۹ ماده ۲ قانون اخیر می‌تواند مؤید پذیرش نظریه وحدت هنر باشد. مخصوصاً که خاستگاه مقررات مزبور حقوق اروپایی است. بنابراین همان گونه که برخی (Amiri, 2009: 109) تصریح نموده‌اند، در نظام حقوقی ایران، امکان حمایت از طرح صنعتی در قالب حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مالکیت صنعتی، به‌طور همزمان وجود دارد.

هرچند نظریه وحدت هنر در کلیت خود مورد پذیرش و غیرقابل انکار است، لیکن از سویی پذیرش آن موجب بروز سؤالاتی درخصوص رابطه طرح‌های صنعتی با حقوق ادبی و هنری است

de la protection accordée par la législation sur le droit d'auteur de cet État à partir de la date à laquelle le dessin ou modèle a été créé ou fixé sous une forme quelconque. La portée et les conditions d'obtention de cette protection, y compris le degré d'originalité requis, sont déterminées par chaque État membre."

1- Article 96: "...2- Un dessin ou modèle protégé par un dessin ou modèle communautaire bénéficie également de la protection accordée par la législation sur le droit d'auteur des états membres à partir de la date à laquelle il a été créé ou fixé sous une forme quelconque. La portée et les conditions d'obtention de cette protection, y compris le degré d'originalité requis, sont déterminées par chaque état membre."

که باید به آن پرداخته شود. از سوی دیگر از آنجایی که نظریه مزبور در راستای جمع میان طرح‌های صنعتی و حقوق ادبی و هنری مطرح شده، به صورت منطقی این سؤال مطرح است که نسبت طرح صنعتی و سایر حقوق مالکیت فکری از قبیل حق اختراع و علائم تجاری، چیست؟ برای یافتن پاسخ مناسب لازم است به مقایسه دقیق طرح‌های صنعتی با انواع دیگر مالکیت‌های فکری پردازیم:

الف - مقایسه طرح‌های صنعتی با حقوق ادبی و هنری

همان‌گونه که گفته شد، با توجه به ویژگی هنری طرح‌های صنعتی، نقطه آغازین حمایت از آن، مقررات عام حقوق ادبی و هنری بوده است. پس از آن که مقررات ویژه‌ای به طرح‌های صنعتی اختصاص یافت، حمایت از طرح‌های صنعتی در قالب حقوق ادبی و هنری، با ارائه نظریه وحدت هنر در دکتترین فرانسه، همچنان استمرار یافت. نتیجه عملی این نظریه این است که اگر پدیدآورنده طرح صنعتی، اقدام به ثبت آن نماید، از حمایت ویژه طرح‌های صنعتی نیز در کنار حقوق ادبی و هنری، برخوردار می‌گردد. درحالی که اگر اقدام به ثبت ننموده باشد، فقط از حقوق ادبی و هنری برخوردار خواهد بود (Pollaud-Dulian, 1999, p. 425).

به‌رغم روشن بودن مفهوم وحدت هنر، قلمرو نظریه مزبور محل تأمل است. سؤال این است که آیا هر آفرینشی که دارای جنبه تزئینی و صنعتی باشد، امکان بهره‌مندی از هر دو شیوه حمایت را دارد؟ به عبارت دیگر، آیا وحدت مورد نظر کامل^۱ است؟ به‌علاوه باید به این سؤال پاسخ داد که در موارد شمول نظریه مزبور، با توجه به سهولت برخورداری و افزون بودن حمایت‌های حقوق ادبی و هنری، نظام ویژه حمایتی برای طرح‌های صنعتی متضمن چه فایده‌ای است؟ این سؤالات که در حقوق فرانسه مطرح شده، در حقوق ایران فاقد سابقه است. به همین جهت برای پاسخگویی به سؤالات مزبور ابتدا به بررسی حقوق فرانسه و سپس تطبیق آن با حقوق ایران می‌پردازیم. بنابراین در ادامه، ضمن تبیین تفاوت دو دسته حقوق، به بیان فواید نظام حمایتی ویژه طرح‌های صنعتی می‌پردازیم:

1- Cumul.

۱- کامل نبودن وحدت هنر

در بدو پیدایش نظریه وحدت هنر، سخن از وحدت کامل بوده است (Chavane, Burst, 2006, p. 626). لیکن امروزه با توجه به مقررات جدید حقوق فرانسه و با عنایت به قلمرو اعمال این دو دسته حقوق و معیارهای مربوط به هریک، دیگر نمی توان از وحدت کامل سخن گفت. به همین منظور در ادامه، به بررسی قلمرو و معیار دو دسته حقوق می پردازیم:

۱-۱: تفاوت در قلمرو

قلمرو مربوط به دو دسته حقوق، دارای انطباق کامل نیست. چون با اصلاحاتی که به موجب فرمان ۲۵ ژوئیه ۲۰۰۱ در قانون مالکیت فکری فرانسه صورت گرفت، موارد متعددی از آفرینش های مشمول حقوق ادبی و هنری، به رغم کارکرد صنعتی، از تحت حمایت حقوق طرح های صنعتی استثناء گردیده است، که از جمله می توان به موارد ذیر اشاره نمود: ظاهر ایجاد شده به وسیله برنامه های کامپیوتری (قسمت اخیر ماده ۱-۵۱۱L)^۱، آفرینش هایی که به دلیل افشا، قدیمی شده (مستنبط از مواد 2-511L و 3-511L و 6-511L)^۲ و آفرینش های غیرقابل رؤیتی که در یک محصول مرکب مورد استفاده قرار گرفته است (ماده 5-511L)^۳. همین موارد به ترتیب

1- Article L511-1 Modifié par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001 "Peut être protégée à titre de dessin ou modèle l'apparence d'un produit,... à l'exclusion toutefois des programmes d'ordinateur."

2- Article L511-2 Modifié par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001 "Seul peut être protégé le dessin ou modèle qui est nouveau et présente un caractère propre."

Article L511-3 Modifié par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001 "Un dessin ou modèle est regardé comme nouveau si,... n'a été divulgué..."

Article L511-6 Modifié par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001 "Un dessin ou modèle est réputé avoir été divulgué s'il a été rendu accessible au public par une publication, un usage ou tout autre moyen..."

3- Article L511-5 Modifié par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001 "Le dessin ou modèle d'une pièce d'un produit complexe n'est regardé comme nouveau et présentant un caractère propre que dans la mesure où:

در مواد سه تا پنج مصوبه مبنا مطرح گردیده است.

در حقوق ایران نیز می‌توان همین نتیجه (عدم پذیرش وحدت کامل) را با مختصر تفاوتی، تأیید نمود. از سویی طرحی که جنبه هنری داشته و قبل از ثبت، افشا شده باشد، بر اساس ماده ۲۱ قانون، از حمایت ویژه طرح‌های صنعتی برخوردار نیست، هرچند که بر اساس مقررات عمومی مربوط به حقوق ادبی و هنری، می‌تواند قابل حمایت باشد. از سوی دیگر، در خصوص آفرینش‌های غیرقابل رؤیت مورد استفاده در یک محصول مرکب، هرچند قانون ایران تصریحی به عدم شمول حمایت ننموده، لیکن با توجه به اینکه ماده ۲۰ قانون در مقام بیان ماهیت طرح صنعتی، از تغییر ظاهری سخن می‌گوید و تأکیدی که قسمت انتهایی ماده ۸۴ آیین‌نامه بر تفاوت ظاهری از دید کاربر آگاه می‌نماید، استثنای مزبور قابل استنباط است. چرا که تغییر ظاهری در عرصه صنعت، مستلزم قابلیت رؤیت طرح در زمان استفاده از محصول توسط کاربر نهایی است. البته شایسته است قانونگذار ایران نیز بسان قانونگذار فرانسه و مقررات اتحادیه اروپا، استثنای مزبور را مورد تصریح قرار دهد.

قانونگذار ایران در خصوص شمول یا عدم شمول مقررات مربوط به طرح صنعتی نسبت به برنامه‌های کامپیوتری اظهار نظر ننموده است. حال، چنانچه طرح‌های صنعتی را ناظر به محصولات در فضای واقعی بدانیم، با توجه به اینکه برنامه‌های کامپیوتری مربوط به فضای مجازی است، خروج برنامه‌های مزبور از بحث، خروج تخصصی و موضوعی بوده و تحت شمول حمایت ویژه طرح‌های صنعتی نیست. لیکن با توجه به مفهوم عام صنعت و طرح صنعتی در قانون ایران، نمی‌توان طرح‌های صنعتی را محدود به فضای واقعی دانست. با این حال، نمی‌توان منکر این واقعیت شد که برنامه‌های کامپیوتری ماهیت خاص داشته، محصول فرمول‌های ریاضی و زبان ویژه خود است. به همین دلیل، قانونگذار ایران نیز در سال ۱۳۷۹ مقررات خاصی تحت عنوان "قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای" به آن اختصاص داده است. به دلیل این اقتضائات خاص نیز، در حقوق غربی، شمول حمایت ویژه طرح‌های صنعتی نسبت به برنامه‌های کامپیوتری

a) La pièce, une fois incorporée dans le produit complexe, reste visible lors d'une utilisation normale de ce produit par l'utilisateur final, à l'exception de l'entretien, du service ou de la réparation...."

استثناء شده است. در هر حال به جهت سکوت قانونگذار ایران، تکلیف موضوع صریحاً مشخص نگردیده، شایسته است ابهام قانون از این جهت مرتفع گردد. به نظر می‌رسد با توجه به وضعیت ویژه برنامه‌های کامپیوتری، قیاس آن با طرح‌های صنعتی شناخته‌شده، مناسب نبوده، تصریح به استثناء بودن آن پیشنهاد می‌گردد.

۱-۲: تفاوت در معیار

در حقوق فرانسه، معیار اصلی برای حمایت از آثار ادبی و هنری "اصالت"^۱ است، در حالی که در مورد طرح‌های صنعتی تکیه بر "جدید بودن"^۲ و داشتن "ویژگی خاص"^۳ است (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 626; Pollaud-Dulian, 1999, p. 374).

ماده L112-4 قانون مالکیت فکری فرانسه، اصالت را شرط حمایت از حقوق ادبی و هنری دانسته و سخنی از شرط جدید بودن مطرح نکرده است، مگر در بند ۱۴ ماده L112-2 که آن هم ناظر به مصادیقی از طرح‌های صنعتی مربوط به تولیدات فصلی پوشاک و زیورآلات است. برعکس در مورد طرح‌های صنعتی، ماده L511-2 فقط طرح‌های صنعتی جدید و دارای ویژگی خاص را قابل حمایت دانسته است. بند ۲ ماده ۳ دستورالعمل جامعه اروپا^۴ و بند ۱ ماده ۴ مصوبه مبنای^۵ نیز جدید بودن و داشتن ویژگی فردی^۶ را به عنوان شرایط حمایت از طرح‌های صنعتی اروپایی معرفی می‌کنند.

حقوقدانان و رویه قضایی فرانسه در تبیین مفهوم اصالت، آفرینشی را اصیل دانسته‌اند که بیانگر شخصیت پدیدآورنده آن باشد (Maurie et Aynès, 2005, p. 73-74; Cornu, 1992, p.).

1- Originalité.

2- Nouveauté.

3- Caractère propre.

4- Article 3: "... 2. La protection d'un dessin ou modèle par l'enregistrement n'est assurée que dans la mesure où il est nouveau et présente un caractère individuel"

5- Article 4: "1- La protection d'un dessin ou modèle par un dessin ou modèle communautaire n'est assurée que dans la mesure où il est nouveau et présente un caractère individuel..."

6- Caractère individuel.

برخی اساتید حقوق ایران (Safaei, 2008:230; Safaei, 2007: 73) نیز با الهام از فرانسویان، اصالت را دارای مفهوم شخصی^۱ دانسته‌اند؛ بدین معنی که شرط حمایت از اثر در قالب حقوق ادبی و هنری این است که اثر مظهر شخصیت پدیدآورنده باشد، ولی جدید بودن اثر را از لحاظ موضوع لازم ندانسته‌اند. در همین راستا، برخی (Sanhouri, 1998, p.292-293) تصریح نموده‌اند که حتی ارزش مادی تألیف اهمیتی نداشته، هر ابتکاری با هر میزان ارزش قابل حمایت است و قاضی در ارزیابی شرط ابتکار و اصالت، حق ندارد ارزش علمی یا هنری اثر را مورد توجه و تأثیر قرار دهد. هدف از پدیدآوردن اثر هم فاقد اهمیت است.

در مورد طرح‌های صنعتی، در متون قانونی فرانسه و متون اروپایی، جدید بودن و نه اصالت، شرط حمایت شمرده شده است. نو بودن، مفهومی نوعی^۲ است. داشتن ویژگی خاص نیز ضرورتاً ارتباطی به شخصیت پدیدآورنده ندارد.

ماده ۲۱ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران در مقام بیان شرایط ثبت طرح صنعتی، با تعبیری قابل انتقاد، "جدید و یا اصیل" بودن آن را لازم دانسته است. ماده مزبور اصالت را تعریف ننموده است. اگر مراد از اصالت آن چیزی باشد که از فرانسویان و برخی حقوقدانان ایران نقل شد، باید حسب ظاهر مقرر مزبور، تمام طرح‌های صنعتی را به جهت داشتن اصالت، تحت عنوان حقوق ادبی و هنری نیز قابل حمایت دانست. اما اگر منظور از اصالت، آن گونه که در قسمت اخیر ماده ۸۴ آیین‌نامه اجرایی قانون بیان شده، طرحی باشد که "به‌طور مستقل توسط طراح پدید آمده و کپی و تقلید طرح‌های موجود نباشد، به‌نحوی که از دید یک کاربر آگاه، متفاوت از طرح‌هایی باشد که قبلاً در اختیار عموم قرار گرفته است."، در این صورت مفهومی جدای از جدید بودن ندارد. در هر حال متن قانون و آیین‌نامه در این خصوص دارای ابهام و اشکال است. به‌علاوه نکته قابل توجه این است که از ظاهر عبارت ماده ۲۱ قانون که از "جدید و یا اصیل" بودن، سخن گفته‌است، وجود یکی از دو شرط برای حمایت کافی به‌نظر می‌رسد؛

1- Subjectif.

2- Objectif.

درحالی که ظاهر بند ۱ ماده ۸۴ آیین نامه، بیانگر لزوم اجتماع هردو شرط است! البته در ماده ۲۵ ضمیمه تریپس نیز اعضا را مکلف نموده که از "طرح‌های صنعتی که مستقلاً تهیه شده و جنبه تازه یا اصیل دارند"، حمایت نمایند. به نظر می‌رسد قانونگذار ایران در برقراری شرط جدید بودن و اصالت در متن ماده ۲۱ تحت تأثیر ماده ۲۵ تریپس بوده است. ولی باید توجه داشت که مقررات ضمیمه تریپس در صدد بیان اصل حمایت بوده و کشورهای عضو را ملزم به حمایت، خواه از طریق حقوق ویژه طرح‌های صنعتی و خواه از طریق دیگر، می‌نماید و در مقام بیان شیوه خاص حمایتی و شرایط ویژه آن نبوده است.

۲- فواید نظام ویژه طرح‌های صنعتی

در مواردی که یک اثر هم شرایط حمایت در قالب حقوق ادبی و هنری را داشته و هم در قلمرو طرح‌های صنعتی قابل حمایت باشد، سؤالی که به صورت منطقی مطرح می‌شود، این است که با توجه به مدت حمایت بیشتر از حقوق ادبی و هنری و فقدان تشریفات ثبت در این خصوص، چه نیازی به نظام ویژه حمایتی طرح‌های صنعتی است؟ توجه به سه نکته ذیر اهمیت و فایده نظام ویژه طرح‌های صنعتی را مشخص می‌نماید:

۱-۲: سهولت اثبات حق

اهمیت اثبات حق از وجود آن کمتر نیست. حقی که اثبات نشود، مانند حقی است که در واقع وجود ندارد. (Shams, 2006: 3/85) با توجه به همین نکته، هر چند تشریفات تحصیل حقوق ادبی و هنری، نسبت به حقوق ویژه طرح‌های صنعتی، ساده‌تر و مدت حمایت آن بیشتر است، لیکن از آنجا که حمایت از راه طرح‌های صنعتی، مشروط به ثبت است، نسبت به حقوق ادبی و هنری، امنیت حقوقی بیشتری نصیب صاحب حق می‌گردد. زیرا با توجه به ماده ۲۹ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری، ثبت طرح اماره مالکیت آن بوده، بار اثبات دعوی خلاف، بر عهده مدعی آن قرار دارد. طبیعی است با توجه به اماره مزبور، اثبات حق ساده‌تر است.

۲-۲: تسهیل قراردادهای بهره برداری

به موجب ماده ۳ قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، حقوق ادبی و هنری دارای

دو جنبه مادی و معنوی است. ماده ۴ قانون مزبور حقوق معنوی پدیدآورنده را غیرقابل انتقال می‌داند. این در حالی است که طرح‌های صنعتی فاقد حقوق معنوی است. قانونگذار ایران در ماده ۲۸ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری، در مقام احصاء حقوق ناشی از طرح صنعتی، فقط از بهره برداری های مادی (ساخت، فروش و وارد کردن اقلام حاوی آن طرح صنعتی) یاد کرده و سخنی از حقوق معنوی به میان نیاورده است. این وجه افتراق در حقوق فرانسه نیز ملحوظ بوده، همان گونه که برخی نویسندگان فرانسوی (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p.638) بیان داشته اند، نتیجه این تفاوت، تسهیل قراردادهای بهره برداری در زمینه حقوق طرح‌های صنعتی است.

۳-۲: اقبال بیشتر به مقررات بین‌المللی در مورد مالکیت‌های صنعتی

فایده سومی که بر انتخاب نظام حمایتی طرح‌های صنعتی وجود دارد، اقبال بیشتری است که کشورها در پذیرش مقررات بین‌المللی در این زمینه از خود نشان داده‌اند. به‌عنوان نمونه ایران، در سال ۱۳۳۷ مقررات کنوانسیون پاریس در مورد مالکیت‌های صنعتی و در سال ۱۳۷۷ اصلاحات آن را پذیرفته، در حالی که تاکنون به کنوانسیون برن در مورد حمایت از مالکیت ادبی و هنری، ملحق نشده است. این مسئله دارای نتایج عملی است. به‌عنوان نمونه، در فرضی که یکی از اتباع ایران، طرحی صنعتی و در عین حال مشمول حقوق ادبی و هنری، پدید آورد، چنانچه آفرینش او در قلمرو کشوری که عضو کنوانسیون پاریس و کنوانسیون برن است، مورد تعرض قرار گیرد، می‌تواند حقوق خود را از راه استناد به مقررات طرح‌های صنعتی استیفاء نماید، در حالی که اصولاً استناد به مقررات ادبی و هنری (کنوانسیون برن) در آن کشور، برای وی امکان‌پذیر نیست.

ب- مقایسه طرح‌های صنعتی با حق اختراع

آنچه در بدو امر به نظر می‌رسد، این است که یک موضوع نمی‌تواند در عین حالی که اختراع است، طرح صنعتی نیز باشد. زیرا اختراع ناظر به جنبه‌های فنی و طرح صنعتی، ناظر به ابعاد هنری و

زیباشناختی صنعت است. این نکته از ماده L611-10 قانون مالکیت فکری فرانسه^۱ و ماده چهار قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علائم تجاری ایران^۲ قابل استنباط است. زیرا آفرینش‌های زیباشناختی^۳ در قانون فرانسه و آثار هنری و طرح‌ها در قانون ایران که عموم آن شامل طرح‌های صنعتی نیز می‌باشد، از حیثه حمایت به‌عنوان اختراع خارج گردیده‌اند.

البته اجتماع طرح صنعتی و اختراع در شیء واحد، قابل تصور است. زیرا هر چند طرح صنعتی خود اختراع نیست، لیکن می‌توان با طراحی صنعتی، به اختراع زیبایی بخشید. بنابراین چنانچه موضوع واحد، علاوه بر اختراع، متضمن طرح صنعتی نیز باشد، اصولاً باید حمایت از هر دو طریق، ممکن باشد. با این حال این سؤال مطرح است که اگر طرحی لازمه عملکرد فنی محصول باشد، آیا باز هم در قالب طرح صنعتی قابل حمایت خواهد بود؟

مطالعه در نظام‌های حقوقی مختلف، به پاسخ منفی در این خصوص می‌انجامد. ماده L511-8 قانون مالکیت فکری فرانسه^۴ و بند ۱ ماده ۸ مصوبه مبنای^۵ در حقوق اتحادیه اروپا به صراحت، ظاهر محصولی را که منحصرأ مربوط به عملکرد فنی است، از حمایت در این قالب استثناء می‌نماید. در حقوق انگلستان (Bradgate & White, 2007, p. 438) نیز همین نظر پذیرفته شده است. به موجب ماده ۲۰ قانون ایران نیز تنها دسترسی به یک نتیجه فنی، بدون تغییر ظاهری مشمول حمایت طرح‌های صنعتی نیست.

با توجه به مطالب بالا، طرح صنعتی به اعتبار ارتباط یا عدم ارتباط با عملکرد فنی، به دو دسته تقسیم می‌شود: طرح‌های صنعتی که لازمه عملکرد فنی محصول نیستند و طرح‌های صنعتی که با عملکرد فنی محصول تلازم دارند. در فرض نخست، هیچ دلیلی بر عدم حمایت از طرح مزبور

1- Art. L611-10. "...۲. Ne sont pas considérées comme des inventions au sens du premier alinéa du présent article notamment...b) Les créations esthétiques..."

۲- "ماده ۴- موارد زیر از حیثه حمایت از اختراع خارج است: الف - ... آثار هنری. ب- طرح‌ها ..."

3- Les créations esthétiques

4- Article L511-8: "N'est pas susceptible de protection: 1° L'apparence dont les caractéristiques sont exclusivement imposées par la fonction technique du produit..."

5- Article 8: "1. Un dessin ou modèle communautaire ne confère pas de droits sur les caractéristiques de l'apparence d'un produit qui sont exclusivement imposées par sa fonction technique..."

وجود ندارد. اما در فرض دوم، حسب مقررات مذکور، حمایت در قالب طرح صنعتی منتفی است. برخی از نویسندگان فرانسوی (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 629) در مقام تبیین مبنای این استثناء مدعی شده‌اند که فقدان این استثناء، توازن میان اختراعاتی که صرفاً جنبه تکنیکی داشته و آنهایی را که همزمان جنبه تزئینی و تکنیکی دارند را برهم می‌زند و موجب تبعیض نارواست. به اعتقاد ایشان، در فرض امکان انتخاب میان حق اختراع و حمایت ویژه از طرح‌های صنعتی، مسلماً اشخاص ذینفع، حمایت نوع دوم را انتخاب می‌کنند. زیرا شرایط تحصیل حمایت بسیار آسان‌تر از شرایط لازم برای حق اختراع و مدت حمایت از آن نیز طولانی‌تر است.

البته ایشان با تکیه بر جنبه هنری طرح‌های صنعتی و شمول حقوق ادبی و هنری نسبت به آن، در خصوص سهولت شرایط و مدت بیشتر حمایت (۷۰ سال پس از وفات آفریننده)، بزرگنمایی نموده‌اند. توضیح اینکه چنانچه به طرح صنعتی به‌عنوان اثر ادبی و هنری بنگریم، بدیهی است که شرط اصالت برای حمایت کافی بوده، نیازی به ثبت ندارد و به‌موجب ماده L123-1 اصلاحی ۱۹۹۷، مدت حمایت اصولاً تا ۷۰ سال پس از فوت پدیدآورنده استمرار می‌یابد.

مبنای مذکور از چند جهت محل تأمل است. همان‌طور که گفتیم وحدت هنر کامل نیست. بنابراین از سویی حمایت از اثر، در قالب طرح صنعتی، بسان اختراع، مستلزم ثبت است. از سوی دیگر به‌موجب ماده L513-1 اصلاحی (۲۰۰۱)، مدت حمایت از طرح صنعتی نیز همچون وضعیت فعلی اختراع (ماده L623-13 اصلاحی ۲۰۰۶)^۲ حداکثر ۲۵ سال است. در نتیجه ادعای سهولت و مدت حمایت بیشتر در حقوق فرانسه نیز قابل دفاع نیست. در حقوق ایران که مدت حمایت از طرح صنعتی به‌موجب بند دال ماده ۲۸، حداکثر پانزده سال (سه دوره پنجساله) و مدت حمایت از

1- Article L123-1: "L'auteur jouit, sa vie durant, du droit exclusif d'exploiter son oeuvre sous quelque forme que ce soit et d'en tirer un profit pécuniaire.

Au décès de l'auteur, ce droit persiste au bénéfice de ses ayants droit pendant l'année civile en cours et les soixante-dix années qui suivent."

2- Article L513-1: "L'enregistrement produit ses effets, à compter de la date de dépôt de la demande, pour une période de cinq ans, qui peut être prorogée par périodes de cinq ans jusqu'à un maximum de vingt-cinq ans..."

3- Article L623-13: "La durée de la protection est de vingt-cinq ans à partir de sa délivrance..."

اختراع به موجب ماده ۱۶، بیست سال پیش‌بینی شده و در هردو مورد، ثبت اثر، شرط ضروری حمایت دانسته شده، ادعای مذکور به طریق اولی غیرقابل پذیرش است.

به نظر می‌رسد برای تبیین علت منع حمایت ویژه طرح‌های صنعتی، از طرحی که لازمه عملکرد فنی است، باید بین دو فرض تفکیک نمود؛ فرضی که عملکرد فنی، واجد شرایط اختراع است و فرضی که عملکرد فنی، اختراع نیست. در فرض نخست، موضوع، مشمول حمایت از اختراع بوده و پدیدآورنده، اندیشه ای بابت طراحی مزبور از خود بروز نداده است. چون مفروض، طرحی است که لازمه عملکرد فنی است. به عبارت دیگر پدیدآورنده، اندیشه خود را صرفاً در عرصه اختراع صرف نموده و طرح به صورت اتفاقی و در اثر ملازمه، پدید آمده است. در فرض دوم، علت اختراع نبودن عملکرد فنی، فقدان ابتکار جدید است. همین علت موجب می‌گردد که طرح مزبور جدید نبوده، شرایط طرح صنعتی مورد حمایت را نیز نداشته باشد.

بنابراین چنانچه طرحی لازمه عملکرد فنی باشد، اعم از اینکه عملکرد فنی مزبور ماهیت اختراع را داشته یا نداشته باشد، تحت عنوان طرح صنعتی قابل حمایت نیست.

در همین راستا پس از اصلاحات سال ۲۰۰۱، ماده ۸-۵۱۱ L^۱ الحاقی قانون مالکیت فکری فرانسه، از طرحی که لازمه عملکرد فنی است، و معنای عام تری از اختراع دارد، سخن گفته است. درحالی که قبل از سال ۲۰۰۱، ماده ۳-۵۱۱ L^۲ قدیم فقط از طرحی که لازمه "اختراع" بوده و از اختراع قابل انفکاک نبوده، به عنوان استثناء طرح صنعتی یاد نموده بود. یکی از مصادیق استثناء مزبور فرضی است که برای دستیابی به یک محصول مرکب، ضروری است که قطعات محصول به شکل خاصی طراحی شوند. در این صورت، شکل حاصل، لازمه عملکرد فنی محسوب شده و

1- Article L511-8 Créé par Ordonnance n°2001-670 du 25 juillet 2001 - art. 1 JORF 28 juillet 2001

"N'est pas susceptible de protection :

1° L'apparence dont les caractéristiques sont exclusivement imposées par la fonction technique du produit..."

2- Art. L511-3 "...Mais, si le même objet peut être considéré à la fois comme un dessin ou modèle nouveau et comme une invention brevetable et si les éléments constitutifs de la nouveauté du dessin ou modèle sont inséparables de ceux de l'invention, ledit objet ne peut être protégé que conformément aux dispositions du livre VI."

قابل حمایت نیست. از این مصداق به عنوان استثناء مستثلی تحت عنوان Must fit و Must match یاد می‌شود. (Bradgate & White, 2007, p. 438; Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 631)

سؤالی که ممکن است مطرح شود این است که اولاً آیا می‌توان برای تشخیص تلازم و عدم تلازم معیاری ارائه داد؟ ثانیاً آیا در موارد تردید در خصوص تلازم یا عدم تلازم طرح با عمکرد فنی، اصل راهنمایی برای حل مسئله وجود دارد؟

برای پاسخ به سؤال نخست، یکی از معیارهایی که در حقوق فرانسه، به آن توجه شده، این است که اگر عملکرد فنی، بتواند در قالب اشکال مختلف جلوه گر شود، کاشف از این است که بین طرح مورد نظر و عملکرد فنی مزبور، تلازمی وجود ندارد. اما چنانچه عملکرد فنی، قابلیت اجرا در اشکال مختلف را نداشته باشد، نشانه تلازم میان طرح و عملکرد فنی است. به این ضابطه، معیار "تعدد اشکال"^۱ گفته می‌شود (Chavane, Burst, Azéma et Galloux, 2006, p. 632; Pollaud-Dulian, 1999, p. 392-393)

برخی دیگر در این مقام، نقطه آغازین را در این می‌بینند که اختراع، عنصر "مفید بودن"^۲ را حمایت می‌کند و طرح صنعتی در مقام حمایت از جنبه "زیباشناختی و تزئینی"^۳ موضوع است (Dekeuwer-Defosse, 2004, p. 291). به عنوان مثال به موجب رأی، با توجه به اینکه هدف از شکل حاصل از اجزاء مختلف "اسکیت روی آب"^۴ دغدغه مسائل تزئینی نبوده، بلکه صرفاً به منظور دستیابی به بالاترین سرعت و خوش دستی وسیله، به عنوان نتیجه ای صنعتی، بوده، آن را مشمول حمایت طرح‌های صنعتی ندانسته است (Paris, 26 fevr., 1979, D.1980, P.528, note (Grefe, cité par Dekeuwer-Defosse, 2004, p. 291).

در خصوص سؤال دوم (یعنی وجود یا عدم وجود اصل راهنما در موارد تردید در خصوص تلازم یا عدم تلازم طرح با عمکرد فنی)، باید گفت، با توجه به استثناء بودن عدم حمایت از طرحی

-
- 1- Multiplicite des forms.
  - 2- Utile.
  - 3- Estétique et ornamental.
  - 4- Planche a voile.

که لازمه عملکرد فنی است، اثبات غیرقابل انفکاک بودن شکل از اثر فنی، به عهده مدعی آن خواهد بود بنابراین، اصل بر عدم تلازم است.

ج- مقایسه طرح‌های صنعتی با علایم تجاری

علامت تجاری به موجب ماده ۳۰ قانون ثبت اختراعات، طرح‌های صنعتی و علایم تجاری، عبارت است از "هر نشان قابل رؤیتی که بتواند کالاها یا خدمات اشخاص حقیقی یا حقوقی را از هم متمایز سازد." با توجه به این تعریف، علامت تجاری در صدد شناساندن و تمایز کالاها یا خدمات اشخاص است. در حالی که هدف طرح صنعتی، زیبایی بخشیدن به محصولات، به منظور ترغیب بیشتر و جذب مشتریان است.

در عین حال، ممکن است شکل واحد، مضمون هر دو مفهوم، قرار گیرد. در این صورت سؤال این است که آیا شیء واحد از هر دو حمایت برخوردار می‌شود یا فقط تحت حمایت یکی از دو نهاد مزبور قرار می‌گیرد؟ در پاسخ باید گفت، چنانچه موضوع مورد بحث ابتدا به عنوان طرح صنعتی به ثبت رسیده باشد، استفاده از آن، به عنوان علامت تجاری، توسط پدیدآورنده طرح، مجاز است. لیکن استفاده توسط دیگری، مشروط به این است که موجب گمراهی در مورد خصوصیات کالاها یا خدمات نگردد. زیرا این مورد، به موجب بنده ماده ۳۲ قانون، از شمول حمایت تحت عنوان علامت تجاری خارج گردیده است. اما چنانچه طرحی قبلاً جهت استفاده به عنوان علامت تجاری پدید آمده و به ثبت رسیده باشد، ثبت مجدد آن، تحت عنوان طرح صنعتی، در صورتی مجاز خواهد بود که شرط جدید بودن را در این زمینه داشته باشد.

۴- نتیجه

طرح صنعتی آفرینشی زیباشناختی به صورت دوبعدی یا سه‌بعدی بوده و مربوط به ظاهر محصولات صنعتی است. به همین جهت به عنوان هنر اجرا و شناخته شده است. با توجه به تعریف قانون ایران، برای تحقق طرح صنعتی قابل حمایت، وجود سه مؤلفه لازم است: ترکیب خطوط یا رنگ‌ها، اجرا بر روی محصول صنعتی و تغییر ظاهری محصول.

در خصوص مؤلفه نخست باید گفت، در قوانین فرانسه و مقررات اتحادی اروپا، علاوه بر

خطوط و رنگ‌ها، از پیچ و خم‌ها، شکل، بافت، و مواد نیز سخن به میان آمده‌است. با توجه به مفهوم عام ترکیب خطوط و رنگها عدم تصریح به موارد مزبور، نقضی بر قانون ایران به‌شمار نمی‌آید. البته طرح صنعتی ممکن است از "ترکیب خطوط و رنگ‌ها" حاصل شود. بنابراین شایسته است تعبیر قانون ایران در این خصوص اصلاح و همانند مصوبه مبنا در حقوق اتحادیه اروپا، از تعبیر "و/یا" استفاده شود. در این خصوص، قانون ایران برای تبیین طرح صنعتی سه‌بعدی از تعبیر "هرگونه شکل سه‌بعدی با خطوط، رنگ‌ها و یا بدون آن" استفاده نموده است. با توجه به این که شکل نیز از ترکیب خطوط به معنای هندسی آن پدید می‌آید، مقصود قانونگذار از شکل سه‌بعدی بدون آن است.

در خصوص مؤلفه دوم، در قوانین فرانسه، انگلستان و مصوبات اتحادیه اروپا، بر عام بودن مفهوم محصول تکیه شده است. همین مطلب در حقوق ایران نیز قابل استنباط است. در حقوق فرانسه و مقررات اتحادیه اروپا، برخلاف حقوق ایران، تصریحی به مؤلفه تغییر ظاهری محصول، نگردیده، لیکن با توجه به این که یکی از شرایط حمایت از طرح‌های صنعتی، جدید بودن آن است، در عمل نتایج مشابهی حاصل می‌شود.

در حقوق ایران فقط از طرح ثبت‌شده، حمایت می‌شود. در حالی که به موجب مقررات اتحادیه اروپا از طرح‌های ثبت‌نشده نیز (البته با مدت کمتر) حمایت می‌شود. حمایت اخیر به ویژه در مورد طرح‌هایی با زندگی کوتاه تجاری، از قبیل طرح‌های منسوجات و طرح‌های مربوط به مُد، حائز اهمیت است.

با توجه به ویژگی هنری طرح‌های صنعتی و اهداف صنعتی آن، طرح‌های مزبور، مرز میان مالکیت ادبی و هنری و مالکیت صنعتی است. به همین جهت، در حقوق فرانسه، با توجه به نظریه وحدت هنر، موضوع واحد با داشتن شرایط لازم، ممکن است مشمول هر یک از دو نظام حمایتی حقوق ادبی و هنری و نظام ویژه طرح‌های صنعتی قرار گیرد. البته از سویی وحدت مزبور کامل نبوده، مواردی صرفاً از راه حقوق ادبی و هنری قابل حمایت دانسته شده است. از سوی دیگر قابلیت حمایت از راه حقوق ادبی و هنری که ساده‌تر و طولانی‌تر است، باعث بیهوده گردیدن حمایت ویژه طرح‌های صنعتی نیست. چرا که نظام ویژه طرح‌های صنعتی علاوه بر سهولت اثبات، موجب تسهیل قراردادهای بهره برداری شده و اقبال بیشتری به مقررات بین‌المللی راجع به آن وجود دارد. اجتماع طرح صنعتی و اختراع در شیء واحد، قابل تصور است، لیکن چنانچه

طرح صنعتی لازمه عملکرد فنی باشد، اعم از اینکه عملکرد فنی مزبور ماهیت اختراع را داشته یا نداشته باشد، تحت عنوان طرح صنعتی قابل حمایت نیست. تفاوت علامت تجاری با طرح صنعتی، نیز در این است که علامت تجاری در صدد شناساندن و تمایز کالاها یا خدمات اشخاص است. در حالی که هدف طرح صنعتی، زیبایی بخشیدن به محصولات، به منظور ترغیب بیشتر و جذب مشتریان است. در عین حال، ممکن است شکل واحد، مشمول هر دو مفهوم، قرار گیرد.

References:

- 1- Amiri, H. A. (2009) "**Enforcement of Industrial Property Rights in WTO Regulations and Iranian Law**", *Mizan Legal Foundation*, 1st Ed, Tehran (in Persian).
- 2- Arrangement de Locarno instituant une classification internationale pour les dessins et modèles industriels signé à Locarno le 8 octobre 1968 et modifié le 28 septembre 1979.
- 3- Bradgate, R. & White, F. (2007) "**Commercial Law**", *Oxford university Press*.
- 4- Chavane, A., Burst J.-J., Azéma, J. et Galloux J.-C. (2006) "**Droit de la propriété industrielle**", *Dalloz*, 6e éd., Paris.
- 5- Code de la propriété intellectuelle, Version en vigueur au 28 février 2011.
- 6- Convention de Berne pour la protection des œuvres littéraires et artistiques du 9 septembre 1886, complétée à Paris le 4 mai 1896, révisée à Berlin le 13 novembre 1908, complétée à Berne le 20 mars 1914 et révisée à Rome le 2 juin 1928, à Bruxelles le 26 juin 1948, à Stockholm le 14 juillet 1967 et à Paris le 24 juillet 1971 et modifiée le 28 septembre 1979.
- 7- Convention de Paris pour la protection de la propriété industrielle du 20 mars 1883, révisée à Bruxelles le 14 décembre 1900, à Washington le 2 juin 1911, à La Haye le 6 novembre 1925, à Londres le 2 juin 1934, à Lisbonne le 31 octobre 1958 et à Stockholm le 14 juillet 1967, et modifiée le 28 septembre 1979.
- 8- Convention universelle sur le droit d'auteur Adoptée à Genève, le 6 septembre 1952.
- 9- Cornu, G. (1992) "**Vocabulaire juridique**", *Presses univcitaires de France*, 3e édition, Paris.
- 10- Dekeuwer-Defossez, F. (2004) "**Droit commercial**", *LGDJ & Montchrestien*, 8e édition, Paris.
- 11- Directive 98/71/CE du Parlement européen et du Conseil du 13 octobre 1998 sur la protection juridique des dessins ou modèles.
- 12- Executive regulations of Iranian Law of patents, industrial designs and trademarks adopted in 2008 (in Persian).
- 13- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Lebanon approved in 2000 (in Persian).

- 14- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Poland approved in 2000 (in Persian).
- 15- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Swiss Confederation approved in 2001 (in Persian).
- 16- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Qatar approved in 2001 (in Persian).
- 17- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Kingdom of Morocco approved in 2001 (in Persian).
- 18- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Macedonia approved in 2001 (in Persian).
- 19- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Republic of Bangladesh approved in 2002 (in Persian).
- 20- Foreign Investment Promotion and Protection Act between the Islamic Republic of Iran and the Sultanate of Oman approved in 2002 (in Persian).
- 21- Hamyati Vaqef, A. (2004), "**Civil Law(2), Goods and Property**", *Rokhsar Publication*, 1st Ed, Tehran (in Persian).
- 22- Iranian Law of accession to the Paris Union for protection of industrial, commercial and agriculture property adopted in 1958 (in Persian).
- 23- Iranian Law of accession to the reforms documented in the Paris Convention for the protection of industrial property in Stockholm in the years 1967 and 1979 (in Persian).
- 24- Iranian Law of Patents and Trademarks adopted in 1931 (in Persian).
- 25- Iranian Law of patents, industrial designs and trademarks adopted in 2007 (in Persian).
- 26- Iranian Law Protecting the Rights of creators of computer software approved in 2000 (in Persian).
- 27- Law protecting the rights of authors, composers and artists approved in 1969 (in Persian).
- 28- Loi du 14 juillet 1909 sur les dessins et modèles.
- 29- Loi du 18 mars 1806 Création d'un conseil de prud'hommes à Lyon(RHONE).
- 30- Loi n°52-300 du 12 mars 1952 réprimant la contrefaçon des créations des industries saisonnières de l'habillement et de la parure.
- 31- Loi no 90-1052 du 26 novembre 1990 relative à la propriété industrielle.
- 32- Loi no 92-597 du 1er juillet 1992 relative au code de la propriété intellectuelle.
- 33- Loi no 94-102 du 5 février 1994 relative à la répression de la contrefaçon et modifiant certaines dispositions du code de la propriété intellectuelle.
- 34- Malaurie, P. et Aynès, L. (2005) "**Droit civil-Les biens**", *Defrénois*, 2e éd. , Paris.
- 35- Pollaud-Dulian, F. (1999) "**Droit de la propriété industrielle**",

- Montchrestien*, Paris.
- 36- Règlement(CE) n° 2245/2002 de la Commission du 21 octobre 2002.
  - 37- Règlement(CE) n° 2246/2002 de la Commission du 16 décembre 2002.
  - 38- Règlement(CE) n° 6/2002 du Conseil du 12 décembre 2001 sur les dessins ou modèles communautaires(règlement de base).
  - 39- Règlement(CE) n° 876/2007 du 24 Juillet 2007.
  - 40- Safaei, S. H. (2007), "**Articles on Civil Law and Comparative Law**", *Mizan Publication*, 2nd Ed, Tehran (in Persian).
  - 41- Safaei, S. H. (2008), "**Basic Course in Civil Law**", *Mizan Publication*, 7th Ed, Tehran (in Persian).
  - 42- Sanhoury, A. A. (1998), "**Al-Waseet in explanation of new civil law**", Vol. 8, *Al-Halabi Publication*, 3rd Ed, Beirut (in Arabic).
  - 43- Shams, A. (2006), "**Civil Procedure**", Vol. 3, *Derak Publication*, 5th Ed, Tehran (in Persian).
  - 44- Sotoudeh Teherani H. (1996), "**Commercial Law**", Vol. 1, *Dadgostar Publication*, 2nd Ed, Tehran (in Persian).
  - 45- TRIPs(Agreement): Trade Related aspects of Intellectual Property Rights.

Received: Jun 27 2010

Accepted: Nov 27 2010

Archive of SID